

Vår tids ungdom

Gustaf Hellström analyserar 1914 års nya franska anda

I

GUSTAF HELLSTRÖM-SÄLLSKAPET

Medlemsblad nr 27. Årgång 14
Våren 2014

ISSN 1653-0268

Innehåll

Om detta nummer av medlemsbladet	2
Ordföranden har ordet	3
Gustaf Hellström och kärleksförvecklingarna i Senlis våren 1914 (Lennart Leopold)	5
<i>Vår tids ungdom</i> (Gustaf Hellström)	
I. En ung fransman och hans katekes	25
II. Om den förra, nu så förkättrade generationen	31
III. Sporten, Kaisern och Bergson	35
Styrelsens årsberättelse	41
Hellström-Nytt...	43
Sponsor samt faktaruta om Gustaf Hellström-sällskapet	44

Om detta nummer av medlemsbladet

Till vår glädje sitter Disa Lundgren kvar som ordförande, och medlemsbladet inleds därmed med ytterligare en av hennes uppskattade ordförandetexter.

Det är i år 100 år sedan de dramatiska världshändelserna 1914. Gustaf Hellström-sällskapet kommer att uppmärksamma detta genom att efter sommaren ge ut en andra bok i den nya skriftserien, denna gång med ett urval av det första årets Hellströmreportage från världskrigets Frankrike.

Men också Hellströms eget liv var osedvanligt dramatiskt detta år. Kärleksförvecklingarna i Senlis våren 1914 behandlas i medlemsbladets första uppsats.

Därefter följer de första tre kapitlen i Hellströms lilla bok *Vår tids ungdom*, som kom ut på Bonniers sommaren 1914. (De avslutande fyra kapitlen kommer i nästa medlemsblad.) I boken ger Hellström läsaren intressanta inblickar i den nya mentalitet som kommit att behärska den nya generationen fransmän. Om ledande personer i Tyskland hade läst den här boken, så hade de nog inte varit så optimistiska i sina inledande krigsbedömningar...

Efter detta följer styrelsens årsberättelse, och så avslutas medlemsbladet som vanligt med "Hellström-nytt". Liksom förra året är mycket på gång!

Red.

Porträttet av Ulla Bjerne på framsidan målades 1918 av Einar Jolin (1890–1976), som hade tillbringat sommaren 1913 i Senlis tillsammans med Nils Dardel, Wilhelm von Uhde och Gustaf Hellström. Liksom Dardel fick Jolin genom Uhde lära känna det naiva måleriet vilket kom att påverka hans konst.

Bästa Gustaf Hellströmvän!

I mitt senaste brev till er trogna medlemmar stod stora helger för dörren – nu är det våren, som vi öppnar dörren för! Arbetet i Gustaf Hellström-sällskapet var kanske inte så intensivt under helgerna, men nu är vi i gång igen, inte minst med vår planering för att delta i firandet av Kristianstads 400-årsjubileum.

Som en del av det kommer Sällskapet att framställa och sätta upp fem nya litterära skyltar, och därmed kommer det att finnas inte mindre än 25 stycken påminnelser om tiotalet olika författare, som verkat – kortare eller längre tid – här i vår stad från 1600-talet fram till våra dagar. Det känns riktigt fint att på detta sätt kunna visa den starka, litterära tradition, som finns här i vår egen stad! Flest skyltar tillägnas förstås Gustaf Hellström – han är ju den författare som vårt Sällskap framför allt har som uppdrag att lyfta fram på olika sätt. Vi hoppas också att under senvår och sommar med anledning av jubileumsfirandet kunna erbjuda litterära stadsvandringar med information om författare och deras verk. Så håll utkik efter annonser i olika medier – inte minst på Gustaf Hellström-sällskapets och 400 mötesplatsers hemsidor! En förbättrad karta över skyltarnas placering och med ytterligare information kommer att produceras. Både den och skyltarna tas fram med stöd av Kultur- och Fritidsförvaltningen.

Årets största satsning är dock utgivningen av ett urval av Gustaf Hellströms reportage från första världskrigets utbrott 1914 – i år alltså ett dystert 100-årsminne. Hellström var då *Dagens Nyheter*s utrikeskorrespondent i Frankrike och kunde genom ögonvittnen skildra tyskarnas intåg i den småstad – Senlis – som han själv vid krigsutbrottet hastigt hade tvingats lämna. Vid sitt återbesök kunde han själv konstatera ödeläggelsen. Han skildrar övergreppen och fransmännens avsky mot inkräktarna. Han fick också möjlighet att besöka den franska fronten och få inblick i de förhållanden som soldaterna levde under. Också denna gång var alltså Hellström på plats och kunde rapportera direkt om världshändelser. Åter igen är det våra kunniga (och arbetsvilliga!) styrelseledamöter Lennart Leopold och Sigurd Rothstein som tagit på sig det stora arbetet att gå igenom Hellströms texter, skriva förklarande fotnoter och ett par klargörande inledande artiklar. Vi är skyldiga dem stort tack för den viktiga insatsen! Vi hoppas förstås, att denna bok skall väcka lika stort intresse som förra årets bok från det framväxande Hitlertyskland. Den boken har funnit rätt många köpare, och särskilt bra känns det, att gymnasieskolorna här i Kristianstad har köpt tre klassuppsättningar av denna viktiga och skrämmande inblick i hur ett vålds- och terrorvälde växte fram så nära inpå Sveriges gränser.

Ännu ett projekt – ett mycket framtidsinriktat sådant – är Hellström-sällskapet engagerat i, nämligen att göra delar av Hellströms produktion tillgängliga på nätet, så kallade e-böcker. Det är en rad frågor, inte minst ekonomiska, som

måste lösas, innan detta kan bli verklighet, men förhoppningsvis ska romanen *Den gången* kunna bli tillgänglig redan i år, på denna moderna åtkomlighetväg.

Också i år skall Gustaf Hellström-sällskapet delta i Bokfestivalen i Kristianstad. VÄLKOMNA då till vårt bokbord vid Lilla Torg, då avsikten är, att boken om krigsutbrottets Frankrike 1914 skall finnas att köpa ”rykande färsk från trycket”!

Också den – nästan alltför – stora Bokmässan i Göteborg sista weekenden i september skall vårt Sällskap delta i, nu för tredje gången. Det är en dyr satsning för vårt lilla Sällskap, men vi ser den ändå som mycket givande genom den bokförsäljning vi gör där och framför allt för de värdefulla kontakter vi knyter.

En sådan har fört med sig, att Hjalmar Söderberg-sällskapet kommer på besök till Kristianstad 9–11 maj i år. På eftermiddagen lördagen den 10 maj kommer det att arrangeras ett gemensamt seminarium om Söderbergs och Hellströms inställning till första världskriget och om deras journalistik. Detta kommer att ge oss möjlighet att lyssna på och diskutera intressanta och förhoppningsvis nya vinklingar och synpunkter.

Så vik gärna eftermiddagen lördagen den 10 maj till en fördjupning av Hellströmkunnandet! På vårt årsmöte den 6 april kommer mer information att ges om detta besök av ett systersällskap.

Också Harry Martinson-sällskapet kommer till Kristianstad i maj, men som det ser ut nu blir det tydligen en mer ”sluten tillställning”, tyvärr.

Vårt eget Sällskaps årsmöte anordnas redan söndagen den 6 april, kl 15.00.

TYVÄRR måste vi detta år flytta årsmötet till annan lokal, nämligen till *Föreningarnas hus* (Hemgården), Norretullsvägen 9 i Kristianstad, eftersom det på grund av ombyggnaden är osäkert med Bibliotekets öppethållande nu i vår.

Programmet blir som alltid intressant och tankeväckande. Lennart Leopold och Sigurd Rothstein talar kring sällskapets nya bokprojekt, som alltså ägnas Gustaf Hellströms verksamhet som korrespondent i första världskrigets Frankrike. Rubriken är ett Hellström-citat: ”Och 1½ mil härifrån står världens största slag”. Låt inte skrämman bort er av vårt nödtvungna lokalbyte!

Styrelsen tackar varmt er medlemmar för ert trogna stöd! Utan det skulle vi inte kunna arbeta vidare, så vi hoppas, att ni skall förbli oss trogna! Men vi är ett alltför litet Sällskap och skulle gärna välkomna flera medlemmar. Hjälp oss gärna med det!

VARMT VÄLKOMNA till årsmötet söndagen 6 april, 2014, kl 15.00 i *Föreningarnas hus* (Hemgården), Norretullsvägen 9, Kristianstad.

Med hälsningar från styrelsen för Gustaf Hellströmsällskapet genom
Disa Lundgren, Ordförande

Gustaf Hellström och kärleksförvecklingarna i Senlis våren 1914

Några iakttagelser och funderingar

av Lennart Leopold

Nedanstående text tar avstamp i ett par sidor i undertecknads kapitel "Livet, tiden och verket" i Gustaf Hellström-sällskapets bok Det var ingen tjusande idyll.¹ Mer kunde lyftas fram eller diskuteras utförligare men för detta finns för närvarande varken tid eller utrymme.²

Den första tiden i Paris

Gustaf Hellström och *Dagens Nyheter* kom överens om en överflyttning från London till Paris årsskiftet 1910-11. Under den första Londonperioden (1907–10) hade han knappast haft några litterära eller konstnärliga kontakter, förutom med tillresande svenska vänner, som Elin Wägner och Algot Ruhe. Men i Paris var han inledningsvis bosatt i Quartier Latin och framförallt i Montparnasse, där det sedan gammalt fanns en svensk konstnärskoloni.³ I december 1911 publicerade Hellström i *Dagens Nyheter* ett par utförliga kåserande artiklar om dessa bägge stadsdelar.⁴

Till skillnad mot många andra i Montparnasse behärskade Hellström de viktigaste moderna språken – förutom franska även tyska och engelska.⁵ Som privatman men inte minst som reporter kom han att lära känna Frankrike och fransmännen på ett sätt som var mycket ovanligt för svenskar på den tiden.

¹ *Det var ingen tjusande idyll. Gustaf Hellström och hans tid* (2009). Red. Lennart Leopold och Eva Ström. Stockholm: Atlantis.

² Förslag till vidare läsning: Karl Asplund, *Nils Dardel I. Ungdomstiden* (1957) Stockholm: Norstedt & söner; Ulla Bjerne, *Botad oskuld* (1961) Helsingfors: Schildts förlag; Thora Dardel, *En bok om Nils Dardel* (1953) Stockholm: Bonniers; *Nils von Dardel. Målningar och teckningar Med inledningar av Gustaf Hellström och Karl Asplund* (1940) Stockholm: Bonniers; Anders Huldén, "Ulla och Léon – Anteckningar kring Villa Biaudet" i *Nya Argus* Nr 9–10 1995; Ingemar Lindahl, *Visit hos excentrisk herre. En bok om Nils Dardel* (1980) Stockholm: Bonniers; Erik Näslund, *Rolf de Maré. Konstsamlare Balettledare Museiskapare* (2008) Stockholm: Bokförlaget Langenskiöld; Eva Ström, "Kampen mot den sexuella dubbelmoralen" i *Det var ingen tjusande idyll. Gustaf Hellström och hans tid*; Bengt Tomson, *Gustaf Hellström och hans väg till Snörmakare Lekholm får en idé* (1961) Stockholm: Rabén & Sjögren; Margit Åström, "Den Ulla Bjerne jag kände" i *Horisont* Nr 6 1973.

³ Se *Svenskarna i Frankrike. En historik av Kjell Strömberg* (1953) Stockholm: Lindqvist.

⁴ Kåserierna i sin helhet återges i *Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad* nr 23 (s. 9–18), som finns tillgängligt på hemsidan www.gustafhellstrom.se

⁵ Som helklassiker på läroverket i Kristianstad hade han läst klassisk grekiska, latin, tyska och franska. Engelskan hade han däremot lärt sig på plats i London.

Men också hans kontaktytor inom de mer eller mindre bohemiska konstnärskretsarna blev bredare än flertalets. De olika nationaliteterna umgicks oftast inom sin egen språkliga krets – en del konstnärer kunde inte göra sig förstådda ens på den enklaste franska. Men Hellström, som ju inte var bild- utan ordkonstnär tycks ha knutit kontakter på många håll. Under en period höll han sålunda ihop med ryskan Romana Boutkievitch, som studerade sång i Paris. Och när han äntligen gifte sig i november 1915 var det med den amerikanska modetecknerkan Louise Shoemaker.

I slutet av juni 1911 har Hellström drabbats av ett skrämmande bakslag. I ett brev till Fredrik Böök, som denna vår och sommar också befinner sig i Paris, skriver han: ”Efter sex år har min syfilis brutit ut igen i tredje stadiet och jag måste ta till de skarpaste medel för att söka motverka den förruttningsprocess, som så plötsligt och häftigt kommit öfver mig.” Han ska redan samma kväll resa till Aachen (där man specialiserat sig på denna sjukdom). Om framtiden kan han ingenting veta: ”Jag hoppas att allt skall gå väl. I annat fall – helao! Lef väl önskar af hjärtat dig vännen Gustaf Hellström” (28/6 1911).⁶

Och det går bra. Sjukdomen lägger sig igen, och sensommaren 1911 återhämtar han sig på Jersey tillsammans med Romana, som han periodvis lever samman med detta första år i Frankrike – de är som hund och katt när de är samman men kan heller inte vara ifrån varandra. På hösten tycks de ha brutit igen. Hellström bor då ensam på ett hotell i Quartier Latin.

För att bättre förstå Hellströms förhållande till kvinnorna bör man betänka hans ensamma och utsatta situation, särskilt under utlandsåren. Han bar därtill med sig sociala underlägsenhetskänslor allt sedan barndomens upptäckt att fadern, underofficeren, i andras ögon var en ”underhuggare”. Till detta kom ofta förtärande skuldkänslor för verkliga eller inbillade misstag och snedsteg. Också ensamheten var av äldre datum. Modern hade dött när han var 16, vilket förvandlade hemmet till en känslomässig öken, och före avresan till London skedde en mångårig brytning med fadern.⁷ Sedan sommaren 1911 tycks dessutom relationen till den yttersta utposten – brodern Nils – ha varit osedvanligt ansträngd.

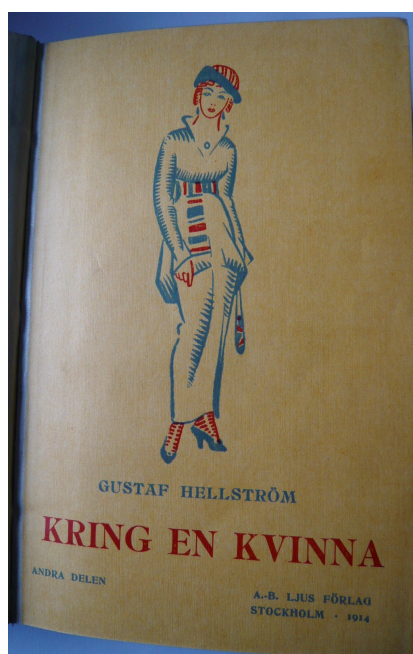
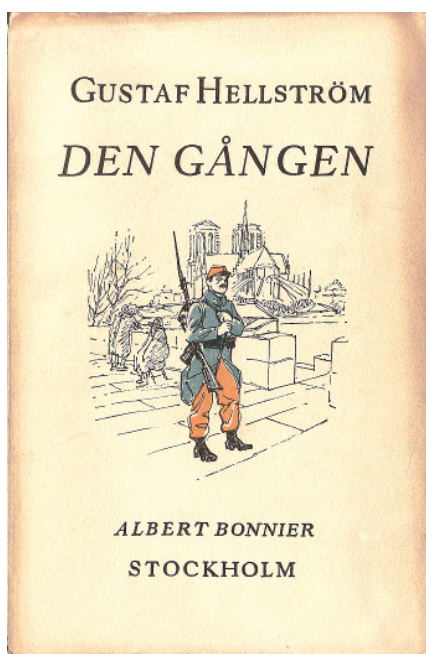
Det tycks mig uppenbart att Hellström inte i grunden söker kvinnor för kortare relationer utan verkligen längtar efter äktenskap. Men förutsättningarna

⁶ Breven redovisas och kommenteras i medlemsblad nr 17-18 (dubbelnummer): *Käre Broder Fredrik! Hellströms vänskap till Böök i ny belysning*. Det finns tillgängligt som PDF på sällskapetets hemsida.

⁷ Det är inte minst den livslånga brottningen med detta omfattande och komplicerade problemkomplex som gestaltas i romanerna om Stellan Petreus. Relationerna till fadern och brodern blev dock bättre mot slutet av kriget, sedan kontakten med fadern hade återupptagits brevledes. Sedan Hellström i slutet av 1920 kommit hem från Amerika möttes de igen och han var därefter under några år bosatt hos sin bror och svägerska i Norrköping.

är inte de bästa. Han anser sig inte kunna försörja två personer, så idealet är en självförsörjande kvinna. Ett uttryck för denna nästan desperata längtan efter äktenskap under den aktuella tiden är när Hellström i maj 1913 tydligen täm- ligen obetänkt förlovar sig med en frånskild svenska. Det fungerar inte, och redan i juni skriver han till vännen Algot Ruhe att förlovningen slagits upp: ”Du kan alltså lugna alla frågvisa och undrande: det är slut, för alltid slut. (Här till- lägger jag själv: Gudskelof !!!)”.⁸ Sådan är alltså bakgrunden när vi så småning- om här nedan kommer in på de nya kärleksförvecklingarna i Senlis våren 1914.

Efter ett knappt år i Frankrike flyttar Hellström till Moret-sur-Loing, en liten stad med medeltida anor i utkanten av Fontainebleau-skogen sydost om Paris. Han arbetar intensivt med romanexperimentet *Kring en kvinna*, som inlednings- vis utspelar sig i Richmond och London men sedan i Paris med omnejd. I själva verket kan man utifrån skildringarna i denna bok identifiera de flesta platser där Hellström bor under de tidiga Frankrikeåren, inklusive Jersey. Till och med Aachen finns med på ett hörn.⁹

⁸ Brev till Algot Ruhe från Senlis den 18 juni 1913. Breven finns på Kungliga Biblioteket.

⁹ Romanen *Kring en kvinna* vore värd ett djupare studium, liksom Hellströms övriga experimenterande produktion från 1910-talet efter *Kuskar*. Jag tänker då mindre på *Bengt Blancks sentimentala resa* (1917), som berättartekniskt är ganska konventionell, men fastmer på amerikaboken *Ett rekommendationsbrev* (1920), där ren fiktion blandas med närmast dokumentärt material. (Exempelvis finns ett kapitel vars egentliga funktion blir att redogöra för det samtidigt i Turkiet pågående folkmordet på armenierna.)

Senlis

Efter en kort sejour i St.Germain en Laye, vid Seine cirka 15 km väster om Paris, flyttar Hellström sommaren 1912 till Senlis, cirka 50 kilometer norrut från Paris centrum. Detta blir nu hans hemort fram till första världskrigets utbrott.

Senlis är förlagan till miljön i det inledande hundratalet sidor i romanen *Den gången* (1944), som är den sjätte romanen om Hellströms alter ego Stellan Petreus. Den lilla staden och dess invånare kommer i berättelsen att fungera som symbol för det Frankrike som Hellström hade kommit att beundra och rentav älska – trots att han var väl medveten om landets politiska splittring och mänskliga tillkortakommanden.

I sin självbiografiska romansvit lämnar Hellström de första Frankrikeåren i stort sett obehandlade. Handlingen i *Den gången* börjar nämligen först i augusti 1914.¹⁰ Världskriget nalkas, och den sovande staden ska snart brutalt väckas ur sina drömmar och tas med våld av en barbarisk stormakt. Senlis blir ju i romanen något av en symbol för det hela, och kanske just därför får vi en ovanligt fyllig presentation direkt i inledningen. Här några utdrag:

Det var ingen stor stad. Bortsett från garnisonen räknade den på sin höjd en sextusen invånare. [---]

Men oansenligheten i stadens yttre volym ersattes av en inre. Det var en gammal, en mycket gammal stad. En vandring genom dess krokiga, kullerstensatta gator var en repetitionskurs i Frankrikes långa historia skriven i sten, från det romerska härlägreets arena och amfiteater till hangarerna på flygplatsen ett stycke därifrån. Här hade franska kungar residerat från 600-talet genom tusen år fram i tiden. Här, på en låg kulle mitt i staden reste sig katedralen. Den hade påbörjats på 1100-talet. Det hade tagit fyra sekler att fullborda den, från den romerska tornportalen till den södra fasadens flamboyanta sengotik. Här hade merovinger, karolinger och kapetinger omgjordat staden med tredubbla murar. Här hade biskopar haft sitt säte i fjorton århundraden, till dess de flytt för den franska revolutionen för att aldrig mer återkomma. Här hade Ile de Frances högadel byggt sig privatpalats bakom höga murar och tillbommade, rikt snidade, vapen prydda portar. Monsieur Sénéchal, värden på hotell Henri IV, kunde för turister skryta över att hans stad ägde sjuttio millionärer – ”mer än en på var hundra invånare”. För att inte tala om det halva hundratal hertigar, markiser, grevar och vicomter – baronerna gitte han inte räkna – som satt på sina slott runtomkring de stora bokskogarna i vilka hjort- och rådjursflockar betade. Monsieur Sénéchal var visserligen hundraprocentig republikan och hyste som sådan ingen särskild vördnad ens för det gamla kungadömet högadel – de båda Napoleonernas hertigar och grevar betraktade han som uppkomlingar. Men han kunde inte underlåta att inför främlingar pråla med den kringboende

¹⁰ En delförklaring till detta kan vara att Hellström hade utnyttjat sina förkrigserfarenheter tidigare, främst i *Kring en kvinna* (1914) men också i *Bengt Blancks sentimentala resa* (1917). Händelserna i Senlis våren 1914 behandlas dock ingenstans i Hellströms produktion och huvudförklaringen bör vara att detta har varit ett alltför känsligt ämne.

högaristokratin, eftersom skrytet visade sig ha ett inte obetydligt affärsvärde. Det var inte bara turistande amerikaner som förstummades vid upplysningen om all denna grandezza, i vilken hans hotell låg infattat; till och med engelsmän föreföll imponerade.

Senlis

Av romarnas arena och amfiteater fanns bara rester kvar. Det kungliga slottet var en ruin. Biskopspalatset hade blivit arkeologiskt museum. Stadsmuren hade till största delen raserats och jämnats till boulevarder. De flesta av de högadliga renässanspalatsen hade, ett efter ett, utrympts av sina släkter och blivit offentliga byggnader: domstol, underprefektur, stadshus och så vidare, eller hyrdes ut till rika officerare vid det i staden förlagda husarregementet. Den kungliga glansen och den högaristokratiska ståten var sedan länge ett minne. Kungadömet hade efterträtts av den stora revolutionen, revolutionen av kejsardöme, kejsardömet av andra kungadömen, kungadömena av republik, republiken av det andra kejsardömet och kejsardömet, till sist, av en tredje republik – allt under loppet av ett sekel. Nu var staden ett borgarsamhälle av rentierer, funktionärer, spannmålshandlanden, engrosuppköpare av boskap, mindre affärsmän, hantverkare och alla dessa mörkklädda och anonyma varelser, som i alla franska småstäder för en tillvaro så tillbakadragen, som om de gömde på en skamlig familjehemlighet eller dolde sig undan följderna av ett ännu inte preskriberat brott. [---]

Stellan Petreus hade kommit till staden som turist en vårdag, några veckor efter underrättelsen om Maureens död.¹¹ Det var den tiden på året, då kastanjerna blommade och vistarian hängde i långa, tunga, ljusblå klasar mot de små husens vitkalkade väggar.¹² Han stannade över natten och dröjde sig kvar ännu en dag. Morgonen därpå hyrde han, med tillhjälp av monsieur Sénéchal, en omöblerad dubblett i ett litet vitt hus vid ett litet solstekt torg med utsikt åt katedralen. Under

¹¹ Irländskan Maureen är Stellan Petreus älskade i den föregående boken, *Londonromanen Kärlek och politik* (1942). Tidsangivelsen innebär att Petreus kommit till staden i maj 1912.

¹² *Wisteria sinensis* kallas till vardags Blåregn.

förmiddagen köpte han det nödvändiga möblemanget till de båda rummen. Madame Sénéchal skaffade honom en städerska, och dottern Marcelle sydde gardinerna och hängde upp dem, medan Petreus for tillbaka till Paris och hämtade sina koffertar. Det var över två år sen dess. Han bodde där ännu. Han visste att han en morgon skulle vakna i full uppbrottsstämning och fråga sig själv: Vad har jag här att göra? Varför har jag grävt ner mig i denna håla? Söker jag inbilla mig att livet är en idyll? Men ännu hade den dagen inte kommit.

Det var inte mer än en timmes järnvägsresa till Paris. Men det kunde gå månader, till och med halvår, utan att han for dit, och han vände tillbaka som om han räddat sig från ett Inferno.¹³

Hellström ligger nära verkligheten men byter ut namnen. Romanens Hôtel Henri IV hette i verkligheten Hôtel du Nord och romanens ägare monsieur Sénéchal motsvarades i verkligheten av en monsieur Pierrard.¹⁴ Hotellet och dess ägare skulle gå en dramatisk framtid till mötes, något som vi kommer tillbaka till i sällskapet bok med Hellströmreportage från första världskriget.

Wilhelm Uhde

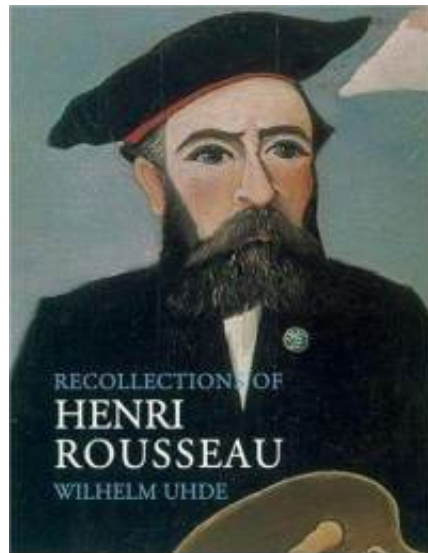
I Senlis blev Hellström god vän med den tyske konstkännaren och samlaren Wilhelm Uhde (1874–1947; se bilden), som också hade en våning och ett galleri i Montparnasse. Uhde hade varit tidigt ute med att uppskatta då ännu okända konstnärer som Picasso och Braque, men inte minst har hans namn kommit att förknippas med den naive konstnären Henri Rousseau, som han lyfte fram ur glömskan. (Se bilder på nästa sida.) Ett konkret resultat av vänskapen med Uhde var att Hellström redan i augusti 1912 i *Dagens Nyheter* publicerade två artiklar om den knappt två år tidigare avlidne Rousseau. Sannolikt var

han först i Sverige med detta, och det är fascinerande att tänka sig att Hellström fått sina uppgifter i samtal med den främste experten och samlaren. I den första artikeln skriver han:

Just under den sist förflutna månaden har det varit mig beskärdt att dagligen vara tillsammans med en af [Henri Rousseaus] närmaste vänner, den framstående tyske skriftställaren och konstfilosofen Wilhelm Udhe [sic], som lyckats efter

¹³ Gustaf Hellström, *Den gången*, ss. 7, 8–9 samt 11–12.

¹⁴ Rune Oxelqvist kunde i sin opublicerade licentiatavhandling (Lund 1973) definitivt identifiera staden som Senlis, och med hjälp av en resehandbok från 1914 (Baedeker) samt brev från författarinnan Ulla Bjerne kunde han också identifiera diverse personer och byggnader i boken.

mycken möda skaffa sig ett tjugotal af hans dukar och som dessutom utgifvit en utmärkt monografi öfver Rousseau. Där ute i Senlis, en af Frankrikes äldsta städer, där den historiska utvecklingen slutat med gotiken, har Udhe berättat mig om denne mans storslaget enkla ande.¹⁵

I Senlis upptäckte Uhde också en annan naivistisk konstnär, SérAPHINE LOUIS (1864–42), som råkade vara hans egen städhjälp. Hon målade märkliga tavlor, som han med inledningsvis obefintlig framgång försökte lansera. Det var först efter kriget som hennes konst så småningom började uppmärksammas. I vår tid har hon lyfts fram bland annat genom den vackra, vemodiga filmen *SérAPHINE – ett konstnärsöde* (2008) med en strålande Yolande Moreau i huvudrollen som den gåtfulla SérAPHINE och med Ulrich Tukur som Uhde (se bilden ovan).

Nils Dardel

Den unge konstnären Nils von Dardel (1888–1943; se bilden) hade våren 1912 av Uhde lockats att slå sig ned i Senlis, där hans måleri kom att genomgå en utomordentlig utveckling på väg mot den speciellt dardelska stilen, bland annat inspirerad av Henri Rousseaus måleri.¹⁶ Han tillbringade ofta kvällarna tillsammans med Hellström och Uhde i baren på Hôtel du Nord, där de också ofta åt middag tillsammans. Enligt Erik Näslund var Uhde ”hopplöst förälskad i Nils Dardel”.¹⁷ Det uppstår en sorts familjejargong mellan dem, där Dardel är barnet ”Da-di-da-da”

¹⁵ Gustaf Hellström: ”Henri Rousseau. I”. Dagens text. DN 6.8.1912.

¹⁶ Karl Asplund, s. 62ff.

¹⁷ Erik Näslund, s. 93.

medan Uhde är "Vater" och Hellström "Mutteri". När Dardel är bortrest sitter de två kvarvarande "och talar om 'vårt barn'", som Uhde skriver i ett brev till Dardel. "Nu skulle 'barnet' säga eller göra det eller det".¹⁸

Hellström skriver äntligen färdigt *Kring en kvinna*, som sysselsatt honom allt sedan 1911, och romanens avslutande dedikation till vännerna Algot Ruhe och Nils von Dardel är daterad "Senlis Febr. 1914".

Dardel uppehåller sig endast periodvis i Senlis, men han kommer tillbaka till staden våren 1914, efter en resa till Spanien, Tunisien och Algeriet som han företagit tillsammans med sin pojkvän, konstsamlaren Rolf de Maré (1888–1964), sedermera skapare och ledare för Svenska baletten i Paris 1920–25.

Ulla Bjerne

Dardel finner vid återkomsten att en ung blivande författarinna har slutit sig till kretsen. Ulla Bjerne (1890–1969) har kommit ut för att skriva och för att träffa och få goda råd av Gustaf Hellström, författare emellan. Hon är en frimodig och äventyrslysten representant för tidens "nya kvinna". Men då hon låtit sy upp mansliknande kläder åt sig blir hon också en tidig representant för den till synes könsöverskridande "garçonnetypen" – se Jolins porträtt på framsidan! I Senlis-kretsen kom hon med skämtsam ironi att kallas "Damen".

Hellström är redan förälskad och nu faller även Dardel, vilket skapar en minst sagt komplicerad situation. Hellström och Bjerne har blivit goda vänner och trivs bra ihop, men hennes känslor för Dardel växer sig starkare än så. Dardel å sin sida blir osäker och förvirrad, eftersom det är första gången han förälskat sig i en flicka. Och samtidigt älskar han fortfarande Rolf de Maré, som han brevväxlar med.¹⁹ Hellström är naturligtvis medveten om Dardels läggning, samtidigt som dessa saker sannolikt inte är något de fritt kan tala kring.

Våren blir alltså på det personliga planet en ny påfrestande tid för Hellström. Dessutom får hans nya, intrikata och omfångsrika roman *Kring en kvinna*, som han arbetat med under två och ett halvt år och avslutat den 21 februari, inte det mottagande han rimligen hoppats på. Hans vän Fredrik Böök, som numera är Sveriges ledande kritiker och som skrivit mycket positivt om Hellströms senaste tre böcker, skriver nu ner den nya romanen och betraktar den inte ens som verklig konst: "Det är ett experiment, ett skickligt och omsorgsfullt utarbetadt experiment, men inget verkligt diktverk", skriver han bland annat. Böök skulle envisas med att allt framgent framhålla Hellströms lilla londonroman *Kuskar* (1910) som hans bästa verk. Det Böök fortsätter att önska av Hellström är alltså okomplicerade realistiska skildringar utan vad han tydligt uppfattar som

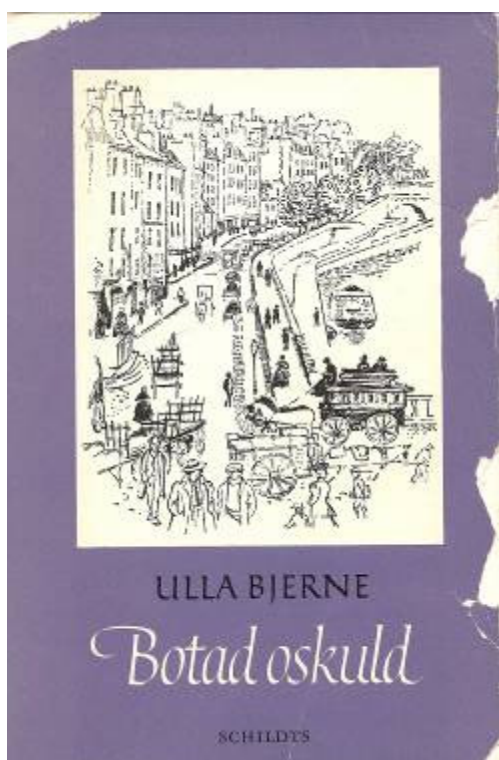
¹⁸ Brevet citeras i Thora Dardels *En bok om Nils Dardel*, s. 47.

¹⁹ Erik Näslund konstaterar i boken om Rolf de Maré (s. 99) att Dardel (när han var inne i Paris) samtidigt skrev närmast identiska kärleksbrev till Bjerne och de Maré.

onödigt psykologiserande.²⁰ Och detta i en tid då konsten och så småningom också prosalitteraturen utvecklades åt helt andra håll!²¹

Hur den tredje parten i dramat, Ulla Bjerne, upplevde denna uppslitande vår ska vi strax komma till. Enligt vad hon meddelade Bengt Tomson i samband med avhandlingsarbetet skrev Hellström under våren 1914 den dikt som han ett knappt år senare publicerade i *Dagens Nyheter* under rubriken ”Nyårsnatt i exil”.²² Enligt Tomson alluderar den på ”Hellströms och Ulla Bjernes hemlöshet i tillvaron”. I den publicerade versionen tilltalar diktjaget sitt trötta hjärta: ”Hemlösa, rolösa äro vi båda. / Varför? Vem finns som kan ge svar! / Det var väl så att stunden fick råda, / att längtan drev oss att aldrig bli kvar.”²³

Men Hellström kunde ta sig samman, när det behövdes, och under våren utarbetades artikelserien om den nya andan i Frankrike – *Vår tids ungdom*.

Botad oskuld

Kärleksförvecklingarna i Senlis våren 1914 skulle långt efteråt skildras av Ulla Bjerne själv. Hon gjorde det i romanen *Botad oskuld* (1961), som är den tredje och sista boken i en utsagt självbiografisk romansvit. I romanen skildras Bjernes tid i Frankrike strax före första världskriget. Hon tycks bygga sina skildringar i romanen på dagboksanteckningar (se exv s. 88) och bevarade brev, och kanske under inverkan av dessa källor är texten övervägande skriven i presens. Hon skriver i jagform och huvudpersonen kallas till och med ”Ulla”.

Det är en innehållsrik och fortfarande läsvärd roman om en ung, nyfiken och äventyrslysten kvinna – Ulla Bjerne var 24 år gammal våren 1914 – som med liv och lust kastar sig in i den parisiska konstnärsbohem och som täm-

²⁰ Fredrik Böök: ”Gustaf Hellströms nya bok”, *Svenska Dagbladet* 1914-05-24. Om Hellströms kontakter med Böök och om deras under världskriget brutna vänskap handlar Medlemsblad nr 17–18. Se där särskilt min uppsats ”Om det psykologiskt riktiga och om ett estetiskt hjärnspöke. Kring Bööks recensioner av Hellström”. Men tyvärr anges där felaktigt året 1915 för Bööks recension av *Kring en kvinna*. Den kom alltså i maj 1914.

²¹ I Paris umgås ju Hellström så gott som dagligen i moderna konstnärskretsar. De moderna prosaförfattarna tycks dock ha strömmat till Paris först *efter* kriget, då Hellström själv redan var i Amerika.

²² Tomson, s. 273, not 50.

²³ Dikten återges i sin helhet i Medlemsblad nr 26, s. 25.

ligen tilltufsad lämnar den, ”medveten om livets krasshet och svek”. På slutsidorna är hennes förhoppning om ett livets ”oskuldstillstånd, där endast skönhet och harmoni råder” (s. 300), helt borta. Men trots ”inre misär och otillräcklighet” är hon stärkt och strävar framåt. Romanens slutord lyder: ”Livet kallar mig. Och utan att fråga efter dess mening går jag det villigt till mötes.”

Här kan endast vissa aspekter av romanen belysas, och det som då främst intresserar är den sista avdelningen, ”Hinden i skogen”, som motsvarar det sista hundratalet sidor i en roman som rymmer 300. Men inte ens där kan allt redovisas. Här ska därför kort sägas att personerna fångas levande och att det finns fina skildringar av promenader i staden och skogsutflykter till värdshuset ”Hinden i skogen” – allt som bakgrund till den erotiska spänningen mellan skildringens tre huvudpersoner.²⁴

Det kan vara vanskligt att använda en fiktiv bok som källa, men samtidigt är detta den utan jämförelse utförligaste skildring, som finns tillgänglig, av denna period i Hellströms liv. Kanske är det också den känsligaste och mest träffande skildringen av Hellströms personlighet överhuvudtaget. Det är därför svårt att *inte* läsa romankaraktären Rufus Lander som ett porträtt av den levande människan Gustaf Hellström. Samtidigt är försiktighet att rekommendera.

Det är inget smickrande porträtt, men man anar sympati under ytan även när Rufus framträder som den motsägelsefulla, komplicerade och för omgivningen påfrestande person som Hellström stundtals tycks ha varit. Till bilden hör att Rufus – liksom ofta Hellström – under kvällarna konsumerar en stor mängd ”visky” – favoritmärket är Johnny Walker.

Problemet är förstås att vi inte kan veta om romanen speglar verkligheten fullt ut, eftersom saker kan ha ändrats eller utelämnats. Jag finner det sannolikt att händelseförloppet på det stora hela motsvarar verkligheten, åtminstone i så måtto att Bjerne inte lägger till något avgörande. Ett par tidsförskjutningar kan dock konstateras. Viktigare är att läsaren *undanhålls* vissa omständigheter. Detta sker kanske delvis av okunskap, men resultatet kan bli att läsarens tolkning av karaktärerna och deras agerande påverkas. Detta återkommer jag till.

Miljöerna i Bjernes roman är främst Montparnasse, Senlis och slutligen Jersey. Till skillnad mot Hellström ändrar hon inte namnen på

²⁴ I romanen säger ”Ulla” till Rufus under en utflykt: ”Men vet du vad jag nu gick och tänkte på...jo, att Hinden i skogen vore en bra titel på min bok. En hind som kommer in i en skog, där jakten hela tiden pågår.” Bjerne, *Botad oskuld*, s. 216.

exempelvis hotell och restauranger i Senlis. Det hotell med tillhörande restaurang som Hellström i Petreus-romanen kallar Henri IV behåller hos Ulla Bjerne sitt riktiga namn: Hôtel du Nord. Likaså baren på hotellet Le Grand Cerf, som Hellström i sin roman kallar Hôtel d'Angleterre.

De agerandes namn ändras däremot i vissa fall. Rufus Landers rival om "Ulla" kallas Cyril von Barnow och motsvarar förstås verklighetens Nils von Dardel, vilken under denna tid målade Hellströmporträttet på föregående sida. Dennes pojkvän Rolf de Maré dyker aldrig upp i Senlis men omtalas några gånger som Cyrils vän Bernt. Vissa andra personer får behålla sina namn, som konstsamlaren "Uhde" och konstnären "Ivan Lönnberg". Samtliga bör dock betraktas som delvis fiktiva personer, och när de som fått behålla sina namn omtalas i egenskap av romankaraktärer kommer jag därför alltid att förse deras namn med citattecken. Det finns exempelvis en avgörande skillnad mellan "Ivan Lönnberg" i romanen och verklighetens Ivan Lönnberg.

Bjerne var 72 år när romanen gavs ut men fortfarande lika okonventionell. Hon tycks livet igenom ha älskat att chockera sin borgerliga omgivning, och "Ulla" i romanen framträder på ett för tiden säkerligen provocerande sätt. Här kan endast konturerna skissas helt kort.

"Ulla" låter sig försörjas av sin "mecenat" Steve, som stödjer hennes författardrömmar och regelbundet tycks skicka henne pengar. Hon håller honom på gott humör genom att gå till sängs med honom vid de tillfällen då de träffas. Dock inte av verklig kärlek. Hon vet med sig att hon så småningom måste bryta med honom men ställer detta på framtiden.

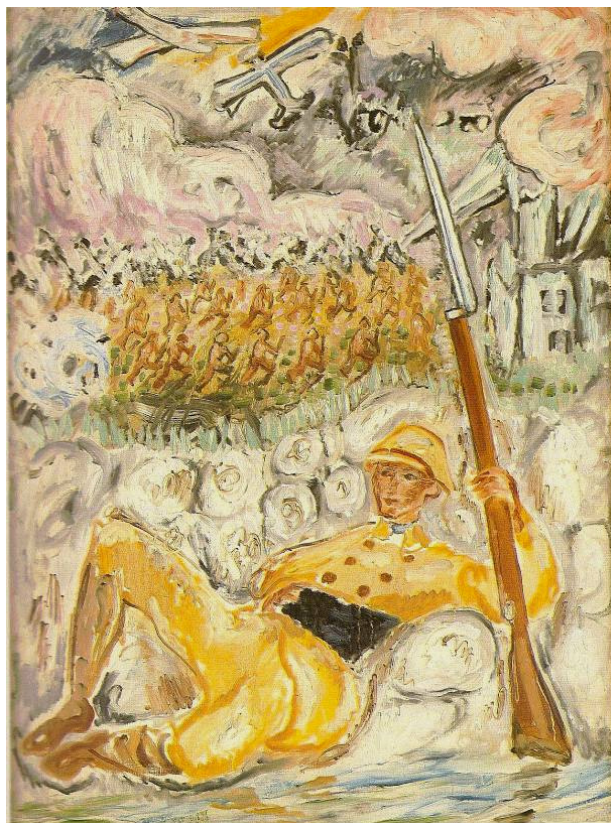
Hon förälskar sig i en konstnär, Gerhard, som dock drar sig undan. När han så småningom dyker upp igen förklarar han att han har syfilis men att han nu är smittfri igen. De inleder ett förhållande med resultat att hon blir gravid. Men risken att få ett syfilitiskt barn blir en mardröm och "Ulla" lyckas framkalla missfall genom diverse våldsamma kroppsövningar (s. 96ff).

Ivan Lönnberg

"Ulla" framstår inte som Guds bästa barn och vill heller inte vara det. Hon avskyr konventioner och kan svära som en borstbindare. I Montparnasse lär hon känna modeller och konstnärer, bland annat "måларыnglingen Ivan Lönnberg, en charmfull och spänstig stockholmsgrabb, laddad med vitalitet och muntra infall" (s. 162). I en framåtblick sägs att denne kom att bli "så förälskad i Frankrike, att han, när världskriget bryter ut, går in i främlingslegionen. Där stannar han under hela kriget tills han någon månad före fredsslutet [sic] stupar i en strid". (Jfr Dardels målning "Ivan i skyttegraven" på nästa sida.)

Jag uppehåller mig vid "Ivan" därför att man kan uppfatta honom som Rufus motsats och att detta tycks vara ett medvetet grepp. "Ivan" är glad och öppen. Han är dessutom fräck i mun. Exempelvis karakteriserar han tidigt en icke namngiven tysk konsthandlare med orden "Han är nog fikus, skulle jag tro" (s. 163). En informerad läsare förstår att det är Wilhelm Uhde som avses, när "Ivan" tillägger: "Förresten är han på språng efter Rousseaus tavlor, den där tullarn ni vet."

Fikus är ett av "Ivans" favorituttryck, tycks det. När han och en konstnärsvän en dag kommer ut till Senlis på besök presenterar "Ulla" dem för Rufus. De har bägge hört tals om varandra, konstaterar de spefullt, och stämningen blir lite spänd, där de nu sitter vid bordet på Hôtel du Nord. "Ivan" tar då fram en monokel, för att verka fin eller kanske bara för att muntra upp sällskapet en smula, men han tappar den och den går i tusen bitar. Han urskuldar sig då med att han håller på att lära sig hantera den:

Uhde har försökt lära mej monokeltricket, men inte fan får jag dom att sitta, och med ett huvudkast slängde han skrattande luggen ur pannan.

– Känner ni Uhde? frågade Rufus intresserad.

– Konsthandlarn. Honom känner man väl. Han kommer ofta till Rotonde och alltid är han efter mej. Han är visst fikus? Eller vad tror du? Och vänd till Lappa upprepade han sin förmodan på tyska.

Denne nickade bekräftande medan han med outgrundlig min tycktes studera Rufus' ansiktsuttryck, som efter Lönnbergs ord om Uhde stelnat till.

Han reste sig också genast och tog avsked.

– Tycker du om honom? frågade Lönnberg. – Han verkade skitviktig.

– Han är hygglig och skriver bra. (s. 231f)

Efteråt är Rufus lättad över att de har rest tillbaka till Paris. Intressant är Rufus reaktion här ovan på "Ivans" ord om "Uhde". Om reaktionen speglar Hellströms egen i en liknande situation, så är det knappast upplysningen i sig som har chockerat eller upprört honom. Det var rimligen ingen nyhet för honom att hans vän Uhde var homosexuell, och han hade alltsedan studenttiden i Lund haft ett flertal homosexuella vänner. Detta var inget som chockade honom. Däremot bör han ha uppfattat ordet "fikus" som väldigt vulgärt och som ett ord man inte borde använda i en kvinnas närvaro. Därav hans reaktion, föreställer jag mig.

Syskonbädd

Men vi ska dröja kvar vid ”Ivan”. Vid ett tillfälle när han och ”Ulla” överraskas av ett våldsamt oväder i Montparnasse lånar de en konstnärskamrats lilla ateljé, vars nyckel hon har fått låna medan ägaren är bortrest. Där finns i stort sett bara en madrass direkt på golvet, och de beslutar sig för att övernatta på den: ”Syskonbädd! skrattar Ivan – Den kan man dela med dej, men inte med någon annan böna. Du är bussig kamrat” (s. 188). De somnar genast och vaknar först när det ljusnar nästa dag.

Tillfället då de delade syskonbädd omnämns ytterligare ett par gånger i romanen, bägge gångerna i samband med Rufus. Den första är när Cyril von Barnow berättar varför han särskilt gillar ”Ivan”:

Ivan har talat om att vi två sovit i syskonbädd och ingenting passerat. Jag undrar om det är så märkvärdigt. Jo, det är ovanligt. Men Ivan är i grunden en fin pojke [...].

– Men det förstår inte Rufus, säger jag.

– Nej, Rufus, och han gör en avfärdande gest. – Låt oss inte tala om honom [...] (s. 254)

Det andra tillfället syskonbädden nämns igen är i början av sommaren, i samband med den avgörande krisen mellan Rufus och ”Ulla”. De är bägge rejält berusade på ”viskygroggar” och ”Ulla” har låtit sig övertalas att hjälpa Rufus upp på hans rum och i säng:

Han sjunker ner vid stolen och lägger huvudet i mitt knä.

– Jag är ensam, olycklig. Och nu gråter han. – Förstår du inte, att vi två hör ihop. Just vi två. Alltid slår du ifrån dej, när jag vill smeka dej. I månader har jag älskat dej –

– Det tror jag inte. Och ibland är du jävlig mot mej.

– Ja, jag är svartsjuk.

– Du vill sova med mej, det är hela sjukan. Jag vet nog.

– Det finner du så onaturligt. Du tycker ju ändå om mej en smula?

Det gör jag, men bara som kamrat. Är det inte bäst att vi håller oss till det. Nej, nej. Han behöver mig som en man behöver en älskad kvinna. Jag kan väl åtminstone ligga vid hans sida en liten, liten stund och hålla honom i hand tills han somnat...

Vid det laget är jag så trött och utled vid alltsammans att jag villfar hans begäran. Men det fatala är att medan jag väntar på att han ska somna, slumrar jag själv in. Jag vaknar vid att han brutalt kastar sig över mig och förtumlad och halvt i dvala ger jag efter. Men ögonblicket efter är jag fri, och som ett tungt paket faller han åt sidan. När jag förvirrad sätter mig upp kan jag bara konstatera att min nyss så kärleksträngande plågoande – sover djupt. (s. 286)

”Ulla” rättar till sin klädsel, tumlar nedför trapporna och ut i den friska natten: ”Och jag förbannar de viskygroggar som lett till min eftergift.” Tror han

verkligen att de kommit varandra närmare efter ”något så meningslöst och drulligt?” ”I så fall är han enfaldig eller också har han inte haft en aning om vad han företagit sig” (s. 287).

Det är nu syskonbädden åter kommer på tal: ”Nej, det var inte Ivan Lönnberg jag den här gången hade vid min sida. Lönnberg, som Rufus föraktar, skulle aldrig uppfört sig på det här sättet. Han är kamrat och lojal” (s. 287).

Det vi ser är dels att den charmfulle och till synes sorglöse ”Ivan Lönnberg” gärna pekar ut andra som ”fikusar” och dels att han av berättarrösten ställs i motsats till den strame och inbundne Rufus – den man som säger sig älska ”Ulla” men som starkt berusad i en avgörande stund visar sig vara betydligt mindre ”kamrat och lojal” än ”Ivan”.

Här uppstår nu ett tolkningsproblem, som hänger ihop med vilken information vi får vid läsningen, eller rättare sagt – vilken information vi *inte* får. Verklighetens Ivan Lönnberg var nämligen själv ”fikus”, och det vore alltså inget under om han förblev ”kamrat och lojal” när han delade säng med en ung kvinna. En jämförelse mellan honom och Gustaf Hellström – som ju läsaren inte kan undgå att göra – blir därför väldigt missvisande.

Älskade lilla raring...

Kanske var Ulla Bjerne okunnig om att den tidigt avlidne Ivan Lönnberg hade varit homosexuell, men för en läsare som känner till detta kan även andra situationer tolkas annorlunda än vad som utsagt görs i romanen. Vid ett tillfälle omtalas att ”Ivan Lönnberg” börjat sällskapa med en ung svensk skulptris, som tillika är adlig och blivande arvtagerska. ”Ulla” förargar sig över att alla svenskar på Montparnasse ”pratar om det”. Hon förstår det hela så, att det uppseendeväckande i situationen är att ”Ivan” uppvaktar en kvinna som är eller kommer att bli mycket rik. Men minst lika uppseendeväckande för omgivningen är förstås att hon ovetandes tycks ha förälskat sig i en homosexuell man. Men då går vi utanför romanens ramar, för ingenstans där framgår att ”Ivan Lönnberg” själv skulle vara ”fikus”, även om detta kunde förklara hans kontakt med ”Uhde”.

Denna situation, där en kvinna aningslöst förälskar sig i och sällskapar med en homosexuell man, är intressant inte minst därför att den i miniatyr speglar ett av huvudspåren i romanen. ”Ulla” har ju nämligen själv förälskat sig i Cyril von Barnow, vars förlaga Nils von Dardel var homosexuell.

”Ulla” tycks i det längsta helt omedveten om detta, liksom berättarrösten. Här skapas i de tre agerandes relationer en grundläggande situation i romanen där Rufus framstår i egendomlig dager. I avsnittet nedan – där ”Roma” tydligt går tillbaka på verklighetens Romana – varnar Cyril ”Ulla” för Rufus:

Han ställde till scener, var svartsjuk och söp ner sej, kunde inte arbeta och förföll. Så försonades de och så började det på nytt igen. Det tog lång tid innan

Roma hade hämtat sej från den olyckliga förbindelsen. Jag vill inte att du ska ha såna sorger som kommer att trycka sin prägel på dej. Du ska vara lycklig, alltid lycklig, lilla Ulla.

– Ja, med lilla Cyril. (s. 251)

Enligt vad Hellström kunde veta var ju Dardel homosexuell och därför inget seriöst alternativ för Ulla Bjerne. Om vi känner denna verklighetsbakgrund kommer vi att läsa den direkta fortsättningen av ovanstående citat ur romanen annorlunda än om vi inte känner till den. Vi förstår ju vilka hindren kan vara:

Och så är vi lyckliga igen och glömmer allt som hotar och ställer sig hindrande i vår väg. Cyril vet säkert bättre än jag om sådana hinder. Därför är han också ofta orolig och uppriven. Jag ser bara att Rufus är fientligt inställd mot en förbindelse mellan oss och på allt sätt försöker skilja oss åt. Minst av allt frågar han efter vad jag tycker och vad Cyril beträffar anser han sig förstås veta bättre än jag vad han går för. [---] (s. 251f).

Det som ”Ulla” tolkar som fientlighet och efterhängsenhet när hon vill vara ensam med Cyril skulle ju också kunna tolkas som Rufus vilja att skydda henne från att bli olycklig med Cyril. (Precis som Cyril vill skydda henne från att bli olycklig med Rufus!) Samtidigt vågar Rufus inte tala klartext, kanske för att det enligt hans föreställningar vore ett opassande ämne i samtal med en kvinna men säkerligen också för att det alltför starkt bär honom emot att lämna ut sin nära vän.

Men här sker en förändring. Samma dag som Cyril för en tid ska lämna Senlis händer något avgörande. Alla tre går upp i ”Uhdes” våning, som Cyril använder som ateljé, för att titta på ett porträtt han målar av ”Ulla” (se nedan). Motivet anknyter nära till deras gemensamma utflykter till det lilla värdshuset La biche au Bois (Hinden i skogen). Men olyckligtvis råkar Rufus av misstag se inledningsorden ”Älskade lilla raring...” på ett brev som Cyril slarvigt nog låtit ligga framme. Rufus tror sig förstå att det är riktat till ”Ulla” och lämnar dem tvärt ”utan att yttra ett ord” (s. 270).

Stämningen är därefter tryckt resten av dagen och "Ulla" förstår inte vad som kan ha hänt. Middagen fördrivs under kallprat, men plötsligt reser sig Rufus och försvinner över till "Chalettens trädgård" andra sidan gatan. Cyril är bekymrad över vännens sinness tillstånd och söker så småningom upp honom där och återvänder sedan märkbart lättad. På "Ullas" fråga "Nå?" svarar han: "Rufus satt och grät. Men nu är allt uppklärat och han kommer så fort han betalt sin visky" (s. 271).

Rufus kommer tillbaka och ingenting mer nämns om det inträffade tills "Ulla" och Rufus har följt Cyril till tåget. "Ulla" vill då gå hem men övertalas av Rufus att följa med till Du Nord igen: "Men endast på ett villkor stannar jag. Att du ska tala om varför du smet från middagen" (s. 272).

Rufus tvingas äntligen tala. Han tar sig en återställare och förklarar sedan att allt var ett missförstånd. Han hade råkat se ett brev som började med orden "Älskade lilla raring...", och han hade trott att det var riktat till "Ulla". Men Cyril hade nu förklarat att det var riktat till "Bernt" (s. 272). Detta vill "Ulla" först inte tro, men när hon senare är ensam och funderar igenom vad som pågått under hela denna tid tycks hon så småningom inse hur det hela ligger till och känner sig sviken av bägge sina uppvaktare (s. 272–279).

Rolf de Maré avporträtterad av Nils Dardel 1916

Esteten

Cyril har rest utan att deras förhållande retts ut, och "Ulla" dras in i Rufus vanor: "Alla kvällar dricks det visky i Grand Cerfs bar" (s. 282). Enligt romanen utökades Senliskretsen med en person redan någon dag efter att Cyril hade rest och snart därefter kom ytterligare en. Den sist tillkomne har fått behålla sitt namn, Sven Blom. Om denne sägs sedan inte mycket, förutom att "Ulla" tycker att "Blom är kul, men något intresse för kvinnokönet känner jag intuitivt att han inte har. Rufus behöver inte alls upplysa mig om det. Det kan Blomman lika lite rå för som Aïcha [en väninna] att hon har svart hud" (s. 280).

Viktigare är den första nykomlingen, som endast kallas "Esteten". Han har kommit "från Uppsala till Senlis för att träffa författaren Lander". Nykomlingen tar in på Du Nord och "man ser honom ständigt med Rufus", som han hyser stor beundran för (s. 279). De talar om Rufus författarskap men också om "hans skulder och dåliga affärer". För "Ulla" berättar Rufus att Esteten "tillhör en förnäm gammal kultursläkt" – "men det framgår ju också av hans namn", reflekterar hon.

De är alla dagligen tillsammans, och "Ulla", som den senaste tiden tydligt har fått sina ögon öppnade, börjar "småningom misstänka att [Esteten] hyser något slags platonisk böjelse för Rufus" (s. 284).

"Ulla" inser snart att de två vännerna också talar om henne. En afton ber Esteten att få tala med henne och tillstår då att han är mycket orolig för Rufus. Endast "Ulla" skulle kunna få denne att vara mer återhållsam i sitt drickande, eftersom han är kär i henne och vill gifta sig med henne. Men "Ulla" finner den tanken orimlig att hon skulle offra sig för Rufus bara för att hon tycker om honom och ibland tycker synd om honom.

Så småningom beslutar "Ulla" sig för att lämna Senlis i hemlighet. När hon går till Grand Cerf tänker hon att detta blir hennes sista kväll i Senlis: "Det blir en afton då vi alla, beroende på vars och ens sinnesstämning, kommer att dricka en hel del visky. Också jag är märkbart berörd av den svalkande drycken, där jag i sällskap med Esteten ledsagar Rufus till hans bostad."

Väl framme vid det lilla torget övertalar Esteten "Ulla" att följa Rufus upp och se till att han kommer i säng: "Det gäller ju att se till att han inte ger sej ut på nytt, när vi gått. Ni måste följa honom upp. [---] Och gå för all del inte bort förrän han fallit i sömn. Lova mig det!" (s. 285)

Hur illa det sedan gick uppe på rummet har framgått ovan, och jag kan inte undgå reflektionen att Bjerne här låter Esteten spela kopplarens simpla roll.

Den taffliga scenen på Rufus rum får en trist epilog nästa dag. Kanske för att skapa en än mer dramatisk bakgrund till detta har Bjerne ändrat i kronologin på så vis att hon låter mobiliseringen börja samma natt. Först tonas det personliga ned: "Gårdagens obehagliga slutscen hos Rufus krymper till en oväsentlighet. Vad betyder min lilla gårdagsupplevelse mot det krig som en hel värld i spänning väntar på?" Hon vill ta tåget så snart som möjligt, "bort från alltsammans till en plats dit kriget inte når".

Men så kommer Rufus med tunga steg. Han har gjort "en fruktansvärd upptäckt", säger han och syftar då inte på mobiliseringen. Han måste gå till en läkare för att undersöka sig, säger han: "Och förrän jag har besökt honom, kan du inte tänka på att fara nånstans." Han erkänner att han "härom natten" varit på soldatbordellen, och nu måste han låta undersöka om han fått någon smitta. Här kan inte deras upprörda samtal refereras och inte heller "Ullas" fortsatta funderingar. Naturligtvis känner hon sig sviken, men samtidigt finner hon att de alla tre på olika sätt har svikit varandra (s. 291). Senlistiden är slut:

Följande dag lämnar jag Senlis. Både Rufus och Blomman möter upp vid tågets avgång. Esteten har redan gett sig iväg, hem mot Sverige. Men från själva resan mellan Paris och Jersey minns jag ingenting. Jag måste ha varit som bedövd.

Carl R. af Ugglas

Vem var då Esteten, som i romanen får spela en så förödande roll genom att övertala "Ulla" att följa Rufus upp på rummet? Om detta är vi faktiskt underlättade. Det var konstkritikern och författaren Carl R. af Ugglas (1884–1946), som sökt sig till Senlis för att träffa Hellström.²⁵ Detta framgår vid jämförelse med Bengt Tomsons avhandling, som dock inte primärt skildrar Senlistiden utan endast försöker reda ut vid vilken tidpunkt Hellström fick idén till sin självbiografiska romanserie samt när han medvetet började arbeta med stoffet.

En viktig källa för Tomson i detta sammanhang är den dagbok som af Ugglas skrev: "Den ger en skildring dag för dag", skriver Tomson, "från det att af Ugglas den 9 juni 1914 i Senlis gjorde Hellströms bekantskap till dess han den 13 juli en sista gång där söker upp sin vän före hemresan till Sverige".²⁶

af Ugglas dagbok är deponerad på Kungliga Biblioteket men numera med restriktioner, som gör att den inte längre är tillgänglig för forskning. Det vi har är därför en sammanfattning samt en del referat och citat. Tomson skriver att upplevelserna i Senlis med bl.a. Hellström, Dardel och Bjerne "synes ha haft en chockartad verkan på af Ugglas".²⁷ Denne "kom att fästa sig vid Gustaf Hellström och tycks ha intensivt känt för honom och levt med i hans våldsamma känslösvängningar under denna för Hellström uppslitande tid". Trots att Tomson av diskretionsskäl har varit mycket restriktiv får man viss inblick i skeendet, och man förstår att af Ugglas dagbok innehåller känsligt material:

Dagboksbladen speglar bitvis en ganska svåruthärdlig sentimentalitet; de två vännerna tycks i sin samvaro odla den till gränsen för det sunda. Gråtparoxysmer omväxlar med tröstande ömhetsbetygelser, och förtroenden lämnas under nattliga samtal efter utsvävningarna. Vid de senare synes af Ugglas, om man får tro hans eget vittnesmål, ha spelat rollen av förskräckt åskådare.²⁸

²⁵ af Ugglas var expert på medeltida kyrkoskulptur. Han doktorerade 1915. (Se Sigurd Curman: "IN MEMORIAM. Carl R. af Ugglas" i *Fornvännen* 1946). Hellströms och af Ugglas vänskap skulle vara livet ut. Exempelvis var det af Ugglas som av praktiska skäl hjälpte Bonniers med att läsa korrekturet till Hellströms bok *Ett rekommendationsbrev* (1920) när Hellström var i Amerika. Det är uppenbarligen af Ugglas som är förebilden för Stellan Petreus vän på s. 393 i romanen *I morgon är en skälm* (1952).

²⁶ Tomson, s. 101. Observera att Tomsons avhandling och Bjernes roman kom ut samma år. Ingendera har alltså kunnat ha tillgång till den andras verk.

²⁷ Noteras bör att Dardel nämns i samband med af Ugglas upplevelser i Senlis. Det stämmer inte med Ulla Bjernes roman, där "Cyril" reser redan dagen innan Esteten dyker upp.

Enligt Tomson ger af Ugglas ”också en detaljerad skildring av Hellströms förhållande till Ulla Bjerne [...]. Strax innan hon lämnade Senlis den 20 juni 1914 nådde förhållandet en kritisk punkt, som enligt dagbokens framställning för Hellström innebar upprivande erfarenheter”, finner Tomson som dock genast tillägger att han inte har ”anledning att i detta sammanhang närmare referera dagboken”. I stora drag – om än inte i detaljer – bekräftar alltså Tomsons referat av dagboken verkligheten bakom Ulla Bjernes skildring i romanen, och vi får nöja oss med detta.

Fortsatt vänskap

Det blev ingen definitiv brytning. Efter Ulla Bjernes avresa till Jersey strax före midsommar fortsatte hon och Gustaf Hellström att umgås brevlades.²⁹ Bjerne och Hellström brevväxlar också senare i livet. Under sommaren 1914 genomgår han nu en långvarig personlig kris. Av breven framgår att han saknar energi. Han kan ”sitta dag efter dag med armarna i kors”, skriver han, ”och sjunka ner i en obestämd längtan (till dig?)”. Samtidigt finner han att det ”är för djäfligt att allting ska bli så vackert, så fort det är förflutet”.³⁰

I ett brev senare samma månad (juli) skriver han till Bjerne: ”Jag undrar hur det skall sluta. Jag kan inte sova om nätterna, domnar af för en stund och sitter plötsligen åter kapprak och klarvaken i sängen, svettdrypande och med ångesten inom mig”. Han tänker på sitt liv: ”Och allt fult och lågt jag gjort, allt det jag svikit, allt det jag trampat under fötterna kommer öfver mig”.³¹

Han grubblar kring självmord som en framtida lösning på sina livsproblem, men just nu vill han bara resa hem till Sverige. De nödvändiga pengarna saknas dock, och sedan kommer krigsutbrottet och hemresan ställs på framtiden.

Det paradoxala är att kriget för en tid tycks ge nytt livsmod – den inåtvände riktar nu intresset mot andras öden i stället – och helt naturligt engagerar han sig för Frankrike och England. Någon hemresa blev det inte än på flera år.

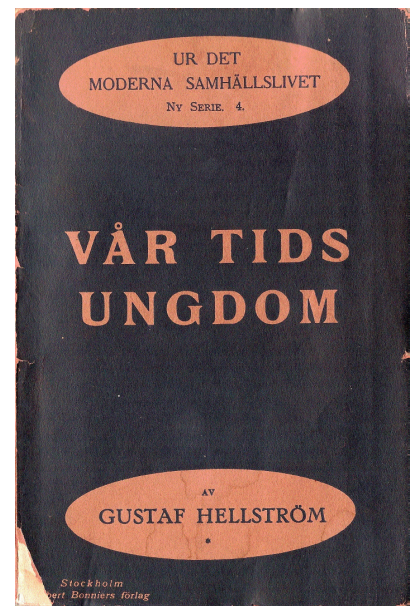
Lennart Leopold

²⁸ Tomson, s. 101f.

²⁹ I romanen lämnar ”Ulla” inte Senlis förrän dagen för mobiliseringen, alltså i början av augusti, men breven från Hellström som är skrivna i Senlis under sommaren ger en annan bild. Däremot tvingades Hellström själv att lämna staden just i samband med mobiliseringen.

³⁰ Tomson, s. 104.

³¹ Tomson, s. 105.

Vår tids ungdom

av

Gustaf Hellström

I. En ung fransman och hans katekes³²

Det går raskt undan här i livet nu för tiden. Plötsligt en dag – man tycker den kommer så alltför tidigt – märker man att man blivit gammal. Man kan väl ännu hänga i krokig arm om morgnarna, röka sina dagliga trettio cigaretter och ej vara alltför nogräknad med antalet ölsejdlar på kvällen av fruktan att förlora förståndets fulla bruk, man kan till och med finna glädje i att hoppa omkring på ett golv under mer eller mindre graciösa rörelser till tonerna av en grammofon.

Men icke förty är man gammal och man känner att uttrycket ”följa med sin tid” endast är ord, ord, ord, utan mening och orealiserbara. Man skickar ej sin själ som sin kostym till en tvättinrättning för att få den färgad efter modernare krav. Livet, dess problem och dess värden te sig, alla försök till trots, från en synvinkel man fått Gud vet när och hur. Men den har hunnit bli ett med ens organism och man kommer snart underfund med att man bedömer livet och dess skiftande mångfald lika mycket, om ej mera, med sina blodkroppar som med sina hjärnceller.

³² Här återges texten efter boken, vilken i stort sett oförändrad går tillbaka på artiklarna ”Vår tids ungdom I-VII” i *DN* 12.3, 20.4, 22.4, 28.4, 5.5, 11.5 samt 13.7. 1914. Underrubrikerna är inte original utan har infogats här i medlemsbladet, liksom bilden på husaren här ovan. I tidningen är rubrikerna ”Vår tids ungdom I”, ”Vår tids ungdom II” osv. I boken finns inga rubriker alls, utan de romerska siffrorna står ensamma ovan respektive kapitel. Det var Bonniers som föreslog Hellström att det skulle bli en bok. Enligt tryckeriets arbetsbok var den färdigtryckt den 19 juni 1914, alltså flera veckor före den sista artikeln publicerades i *DN*.

Man är gammal... Den beprisade fördomsfriheten har man tappat bort på vägen... Man känner hur man alltmera reagerar, harmas och entusiasmeras *rent fysiskt*...

Ett par kvällar i veckan sitter jag tillsamman med en ung man, som skänker mig den smärtsamma sensationen att jag ej följer med min tid, av att vara bakom och förlegad.³³ Sensationen är hemsk, men nyttig, och den har mer än en gång drivit mig att plocka fram mina vederbörligen avstämplade identitetspapper för att förvissa mig om att det är på åttio- och inte sextioalet jag gjorde min entré i denna underliga tillvaro.³⁴

Han är en tio år yngre än jag. För tillfället exerceerar han bevärning vid tredje husarerna, bär ljusblå rock, lackröda byxor, en väldig sabel och om söndagarna svarta fjädrar i sin schakå. Han är filosofie kandidat från Sorbonne och har många, många gånger dansat dubbel boston med m:lle Marthe Bergson, medan hennes fader, den store filosofen, leende sett på och – vem vet? – kanske hemligen önskat se sitt enda barn för alltid förenat med denne unge man.

Han är ej blott behaglig att se på och "un jeune homme sérieux". Han är också bäraren av de allra bästa franska släkt- och kulturtraditioner, utgången som han är ur denna bourgeoisie, som har lejonparten i förtjänsten, då det talas om franskt geni och fransk esprit. Hans namn är förbundet med lärda mödor i Sorbonne, glänsande anföranden i Palais de Justice, flammande tal från sjuttio-talets Parisbarrikader, vetenskapen, rätten och republiken. Han har studerat engelska i London, tyska i Berlin, erotik på de bästa restaurangerna i Montmartre och aldrig varit berusad. Hans mest utmärkande egenskap är den att veta precis vad han vill, hur mycket han vill och hur mycket av sig själv han bör ge. Ingen sentimentalitet, ett nästan sjukligt matematiskt behov av att veta var han befinner sig, en panisk fruktan för den entusiasm som kommer en själv och ens göranden och låtanden att "hänga i luften", en, man skulle kunna kalla den torr, energi att nå det han föresatt sig, böjande sig i beundran endast för ett: l'action, den om sig själv och sitt mål medvetna, illusionsbefriade handlingen.

Hade han kommit till världen en tio, femton år tidigare, skulle han helt säkert, följande familjetraditionerna och under inflytande av atmosfären i hemmet och umgängeskretsen, blivit vetenskapsman, jurist, romanskribent eller någonting i den vägen. Nu är han emellertid född i början av nittioalet och han, som många, många gånger dansat dubbel boston med vår tids största filosofers enfödda barn, han skall bli affärsman.

Han äger naturligtvis ungdomens och framför allt den franska ungdomens behov av att syntetisera. (När känns kravet på en slutgiltig filosofi starkare än i

³³ Jfr Ulla Bjernes roman: "När jag stiger in på Du Nord sitter Rufus och talar med en ung fransk officer. [---]", s. 222f.

³⁴ Hellström var när detta skrevs 31 år gammal och umgicks dagligen med Nils Dardel som var 25 och Ulla Bjerne som var 24. Kanske kände han även här en generationsskillnad.

tjuguårsåldern!) Att höra honom är som att lyssna till en Henri Bernstein – starke man utanför scenen, där till sist dock de viktigaste replikerna falla.³⁵

Kväll efter kväll steg hans mannaideal allt tydligare fram för mig. Det metodiska, klara och bergsäkra i hans utläggningar satte myror i huvudet på mig. Till sist avslöjade jag honom: den unge mannen hade en katekes! Han kunde ej förneka faktum och gav mig titeln på boken där hans livssyn med dess ”kritik över våra fäder” och dess tio budord stå präntade.

Nu sitter jag om kvällarna och läser om vad vi ha att vänta av dem, som just nu marschera upp bakom oss, färdiga att ta sin del i förvaltningen av historien. Vad kunna vi bereda oss på? Är det reaktionen som åter går fram över världen? Eller är det endast nyare och friska krafter, redo att efter sin fason föra utvecklingen framåt i samma spår som den löpt de senaste trettio åren?

*

Ett ordspråk säger: varje icke fransk människa har två fädernesland, sitt eget och Frankrike. Det finns ordspråk som böra tas med mera moderation än detta. Ty vilka våra vägar än varit, de ha dock alltid fört förbi Sorbonne ända sedan den dag då Abelard, känd för sin kärlek och sitt olyckliga liv, inför en skara åhörare sökte ställa till reda i klammeriet mellan nominalister och realister på den kulle där nu Sorbonne reser sig. Sedan dess har Quartier latin varit den plats där de flesta tankar, som varit värda att tänkas, om ej framfötts, så åtminstone fått sitt dop och upptagits i församlingen. Och alla germanska axelryckningar till trots får det väl medges att Quartier latin hävdar sin gloriefyllda ställning än i dag. Var sträcka sig tusen och åter tusen händer ivrigare än här efter den sista upp-täckten för att bära den hem och pröva den i laboratoriet eller på studiekammaren? Var undersökes med större lidelse än här den sistfödda tankens bärighet på hundra olika områden? Vem kan räkna antalet av alla de tidningar och tidskrifter som här se dagen och där den sista idéen ställes i relation till verkligheten, där det strides, förtydligas, väges på våg, ratas och anammas? Och när allt kommer omkring – bör det förundra oss att så är i en stadsdel med sekel-gamla anor i ett land, där konjunktiven hållas i helgd som en av folkets dyrbaraste klenoder och där placeringen av ett adjektiv rymmer en värld av skillnad i nyanser...

Även om man i en tid som vår, då idéerna spridas snabbare än förr, då man endast vid de båda polerna kan vara säker på att ej antastas av en boy scout, erbjudande sina tjänster, eller råka in i en rugby-match, har svårt för att välja en bestämd plats för att bäst studera kulturfolken angripande idéer, så torde man i alla fall göra klokt i att ej förbigå Quartier latin, då det gäller att avlyssna den allra nyaste tiden dess röst. Ej därför att den fötts här, men därför att den på

³⁵ Henri Bernstein (1876–1953) skrev populära pjäser för Paris boulevardteatrar.

grund av vissa hos fransmannen inneboende egenskaper preciseras, utlinjeras, inrangeras i sin begreppsvärld bättre här än annorstädes.

Med andra ord: om det ligger ej blott en överdrift, utan en osanning i påståendet att världen tänker i morgon vad Sorbonne säger i dag, så torde man dock med fullt berättigande kunna framkasta den satsen att man genom att avlyssna rösterna i Quartier latin får ett klarare begrepp om den verkliga innebörden i nya idéer och deras konsekvenser, när de ställas i relation till det sociala, politiska och etiska livet. Man har så mycket större skäl därtill i våra dagar som det är från Sorbonne Bergson – för att använda ett av hans för någon vecka sedan fällda yttranden – ”bjuder filosofien åt folket” och man alltså här redan i smått kan göra sig en föreställning om på vad sätt ”folket” använder sig av gåvan.³⁶

*

Redan för ett år sedan hade jag i en tidningsartikel tillfälle att tala om ”det nya Frankrike”. Artikeln innehöll endast några allmänna iakttagelser av fenomen som överallt framträdde: i politik, i det dagliga livet, i ungdomens val av levnadsbanor, i nya etiska åskådningar. Jag betecknade denna nya tid – om jag ej missminner mig – som en frisk fläkt som gick genom den gamla kultur-nationen, ett allvarligt försök att höja landets prestige inför utlandet och låta Frankrikes röst åter ljuda med den auktoritet och respekt, den hade rätt att fordra. Tydligast tog sig ”den nya tiden” naturligtvis uttryck i politiken. Trots Clemenceaus försök att åter placera en man av Loubets och Fallières’ typ i Elyséepalatset, valdes Poincaré till president, jämte Clemenceau [och Briand] Frankrikes starkaste man.³⁷ Gratulationer strömmade från utlandet till Paris, Poincaré titulerades i telegram från ryska tsaren och engelska konungen ”min

³⁶ Det var Hellströms vän Algot Ruhe som under tidigt 1910-tal introducerade Henri-Louis Bergson (1859–1941) i Sverige genom översättningar, essäer och föredrag. Bergson betonade intuitionens betydelse på bekostnad av intellektet. Hans filosofi bröt mot den sekelskiftespessimism som hade färgat den föregående generationen, i och med att han avfärdade determinismen och framhöll att människan är fri att bestämma över sitt eget öde och därmed i någon mening påverka framtiden. Bergson fick nobelpriset i litteratur 1927. En av dem som tidigt läste Bergson var Hellströms vän John Landquist. (Om Landquist, se Ingemar Nilsson, *John Landquist. Filosof, psykolog, kritiker* (2009) Stockholm: Atlantis).

³⁷ Georges Clemenceau (1841–1929) var konseljpresident (regeringschef) 1906–09 och sedan åter 1917–20, då han förde en hård linje mot Tyskland i fredförhandlingarna. Raymond Poincaré (1860–1934) var Frankrikes president (och som sådan bosatt i Elyséepalatset) åren 1913–20. Han hade som konseljpresident åren före kriget verksamt försökt dämpa de internationella kriserna. Aristide Briands (1862–1932) namn har fallit bort i boken men införs här från *DN*-artikeln. Han var under åren 1909–29 i ett flertal omgångar Frankrikes konseljpresident alternativt utrikesminister. Émile Loubet (1838–1929) var fransk president 1899–1906 och efterträddes i detta ämbete av Armand Fallières (1841–1931), som var president 1906–13.

högt älskade, beundrade vän”. Någon vecka därefter skickades Delcassé som Frankrikes sändebud till Petersburg, återigen ett manifesterande av de starka intentionerna, en stark man på den viktigaste av landets alla utposter.³⁸ Åter en tid och de tre värnpliktsåren genomfördes under ett gott humör ute i landet och mottogos av ungdomen själv med en känsla som ej stod långt ifrån entusiasmen.³⁹ Men även hos ungdomen själv märktes tydliga spår av en ny tid. I Quartier latin hade man blivit ”arrivist”, streber: ungdomsfröjderna fingo stryka på foten, absinten sattes på hyllan, grisetten avskedades, nu gällde det först och främst att komma fram, fort och klokt. Ämbetsverken klagade över brist på tillgång på unga tjänstemän. Där man förut räknat med tio till det löjlige överkvalificerade sökande till en blyertspennformerarplats måste man nöja sig med en eller två. Var hade alla filosofie licentiater och juris doktorer tagit vägen? I tidningarnas giftermålsannonser voro de unga kvinnorna med en något så när anständig hemgift (d.v.s. över 200,000 francs) mest hågade att reflektera på ingenjören, fabriksidkaren och affärsmannen. Den bleke mannen med de silkeslena lockarna, de vackra orden och de filosofiska utläggningarna över livets glädje och vedermödor var detroniserad. Kontorister och unga arbetare hade sporttidningar stickande upp ur sina fickor och diskussionen rörde sig om fotboll, cykel, aviatik och boxning. Védrines och Georges Carpentier, flygaren och boxaren, som båda stigit till ära och rikedom ur folkets eget led, voro deras hjältar.⁴⁰ Framtidsdrömmen var att med en långdistansflygning eller en left swing fästa världens ögon på sig.

Allt som allt: man hade inför dessa fenomen fullt skäl att erinra sig den engelska visan: Every little bit, added to what you’ve got, makes just a little bit more. Men hur mycket? På *ett* kunde man ej misstaga sig: man stod här inför en nyvaknande handlingslusta, en genom inflytelser från olika väderstreck och vitt skilda livsområden framsprungen vitalitet. Och som all handlingslusta, all entusiasm har förmågan att till en början böja en beundrande på knä, så mottog man också den nya tiden med oförställd glädje. Men det är med handlingslustan och entusiasmen som med allt annat här i världen: de bli till sist hänvisade att bedömas ej i och för sig själva, i sitt eget vibrerande majestät, utan i relation till

³⁸ Théophile Delcassé (1852–1923) var fransk politiker och betydde mycket för trippel-ententens tillkomst. Han var marinminister 1911–13 och därefter för en tid Frankrikes sändebud i Ryssland. Blev utrikesminister efter krigsutbrottet 1914 men avgick följande år.

³⁹ Värnplikten i Frankrike utökades till tre år i juli 1913 för att kompensera den låga befolkningstillväxt som präglat det franska samhället under lång tid. I början av 1800-talet hade befolkningen varit dubbelt så stor som Tysklands och tre gånger så stor som Englands. Nu hade bägge gått om. Frankrike rekryterade numera också trupper i sina kolonier.

⁴⁰ Jules Védrines (1881–1919) var arbetare och därefter flygmekaniker, innan han själv började flyga. Han var den förste att lyckas flyga nonstop sträckan Paris–Madrid (1911). Georges Carpentier (1894–1975) började tävlingsboxas vid 14 års ålder. Han blev europeisk tungviktsmästare 1913 och försvarade denna titel i flera matcher det närmaste året.

vad de utträtta. Frågan blev: vad ligger bakom denna nya vitalitet, i förbund med vilka livsideal ställer den sig, vad syftar den åt?

Den bok min unge vän beväringsmannen använder som sin katekes och som han gav mig anvisning på ger svaret på frågan. Den har utgått ur själva hjärtat av Sorbonne och prisbelönts ett stenkast därifrån, i franska akademien. En närmare redogörelse för densamma kan helt säkert vara av intresse även för svenska läsare, då åtskilliga tecken hemma i Sverige – såvida jag ej missförstått dem – tyda på att tendenserna där hemma i vissa punkter erbjuda ej så litet släkttycke.

Boken bär titeln *Les jeunes gens d'aujourd'hui* och utgör en enquête, utgången från tidskriften *l'Opinion*.⁴¹ Dess omfång och syftemål anges i företalet, som jag härmed för läsarens bättre orientering tar mig friheten citera:

Det har framträtt någonting nytt hos ungdomen, det är den allmänna känslan. Den modiga hållningen hos de unga som i våra dagar träda in i livet har slagit alla äldre. Föräldrar känna sig oroligt överraskade, eftersom alla varelser i första hand önska känna igen sig själva. Lärare och uppfostrare glädja sig däråt: de se häri en ny rasens élan.

Men ge oss dessa symtom rättighet att tala om en ”ny generation”? Ty en ”generation” förutsätter tillvaron av gemensamma drag, ett sammanhang, en hemlig sänja, en förening, där var och en arbetar för en solidarisk kraftansträngning. Är det sant – och till vilken grad – att vår ungdom samlar sig till gemensamma tendenser, kring ett ideal olikat deras företrädares, att samma inre rörelse, om icke samma doktrin, formar deras själar, att samma hopp lyfter dem? Att få ett svar på dessa frågor är uppgiften med denna enquête. Vi ha gripit oss verket an med en brinnande nyfikenhet, alltför brinnande för att icke av oss fordra en fullständig uppriktighet, och vi ha avslutat vårt arbete i glädje och förtröstan.

Men först och främst: vad mena vi med ”ungdomen”? Vi ha begränsat våra undersökningar till ynglingar i åldern mellan aderton och tjugufem år. Det är vid utträdet ur gymnasiet, vid högskolorna, före inträdet på den valda levnadsbanan, som vårt moraliska ansikte får sina drag och som de intellektuella riktningar vi sedan under hela vårt liv bli trogna väljas. Bland de nykomna, de som stå på tröskeln till sitt tjuguförsta år, ha vi tyckt oss finna en verkligt originell typ. Den generation, av vilken vi här vilja ge en bild, är alltså den som föddes omkring år 1890.

Förhåller det sig så att de som föddes omkring denna tidpunkt alla ha att uppvisa distinktiva drag? Det skulle vara omöjligt att bevisa det. Här gäller det

⁴¹ Boken *Les Jeunes Gens d'aujourd'hui* (1913), som gett titeln till Hellströms artiklar, gavs ut under pseudonymen Aghaton, bakom vilken dolde sig författaren, ekonomen och journalisten Alfred de Tarde (1880–1925) samt Henri Amédée Félix Massis (1886–1970), som var litteraturkritiker, essäist och litteraturhistoriker. Bägge tycks ha sympatiserat med franska och katolska högerkrafter. Boken i sin helhet kan laddas ned från adressen <https://archive.org/details/lesjeunesgensdau00tarduoft>

endast den kultiverade ungdomen, den vars verkliga tankar det varit möjligt att lära känna och vars förtroende det stått i vår förmåga att vinna. Och – för att vara uppriktig – det handlar här om själva eliten av denna ungdom. Kanske skulle resultatet ha blivit ett annat om enquêten kunde ha utsträckts till fabrikernas, verkstädernas och landsbygdens ungdom. Men härvidlag erbjuder den numeriska majoriteten endast ett sekundärt intresse och är till och med av en falsk betydelse, såtillvida som det är först när en doktrin nått de stora massorna som den – från en filosofisk synpunkt – börjat dö. Dess nuvarande triumf försäkrar oss om att den ej skall behärska framtiden. Och det är framtiden som i detta fall intresserar oss. Dess hemlighet kan man ej avlyssna bland de stora massorna, utan bland den nyhetsskapande eliten. Det är de intellektuellas åsikter som många år efteråt skola vägleda den stora allmänheten och genom den politiken, de sköna konsterna, moralen. Det är därför som intresset grep oss att vända oss till dem som med all sannolikhet skola bestämma landets öden inom politiken, krigsmakten, litteraturen, industrien och förvaltningen. Må man ej misstaga sig! Vi ha icke velat måla porträttet av den medelmåttige unge mannen av år 1912–13, utan skissera dragen hos de bättre, beskriva den nya intellektuella elittypen. (Emile Faguet⁴² ger oss också rätt i denna vår metod.)

Till slut ett ord om formen för denna enquête. Man finner ej här en rad av svar på ett på förhand bestämt frågeformulär, som spritts huller om buller. Ingenting hade varit mera lönlöst än samlandet av en sådan hop icke blott motsägende, utan också sammanhangslösa åsikter, där var och en söker att visa sig så fördelaktigt som möjligt. I stället har man vänt sig till ett stort antal unga män vid universiteten, vid högskolorna o.s.v., valda bland de mest representativa i sina respektive grupper. Deras yttranden ha beriktigats genom de upplysningar som lämnats av deras lärare. Alla de muntliga och skriftliga svar som erhållits har man sedan sökt ordna i ett system för att så mycket tydligare låta den röda tråden i enquêten framlysa.

II. Om den förra, nu så förkättrade generationen

Frankrikes vid det här laget mogna generation, den som under de sista femton, tjugu åren haft landets öden i sina händer, trädde in i livet som myndiga medborgare mot slutet av åttioalet. De män den tog arv av hade upplevat de hårdaste av alla tider. Födda i tron på Frankrikes orubbliga hegemoni i Europa, ej blott kulturellt utan också politiskt, solande sig i glansen av det andra kejsardömet elegans och påstådda styrka under sin ungdom och första mandom, hade de, hunna in på femtiotalet, nödgats uppleva åren 70 och 71.⁴³ Det krig,

⁴² Émile Faguet (1847–1916) var en produktiv litteraturhistoriker men skrev också talrika böcker om politik och politiska ideologier. I DN-artikeln står felaktigt namnet Emile Foquet.

⁴³ Här åsyftas det olyckliga kriget mot Preussen (1870–71), som ledde till franska kejsardömet fall och utropandet av tredje republiken. Den 18 januari 1871 utropades det

den Ollivierska reaktionen börjat ”med lätt hjärta”,⁴⁴ fingo de slutföra bäst de själva orkade och gitte.⁴⁵ Det gällde att rädda, vad räddas kunde. Och man måste böja sig i beundran för dessa män, som mitt i kommunens helvetesbål bevarade huvudena kalla. Kanske äro de mest värda vår beundran därför att de ur denna förödelse lyckades rädda de historiska klenoder som katastrofens framkallare sökt gräva ned, det ideal, för vilket så mycket blod flutit vid olika tillfällen under loppet av ett århundrade: friheten, jämlikheten, broderskapet. Där saknades ej händer, som med tillhjälp av den rådande villervallan sökte påta de klenoderna ytterligare några meter under jordytan.

Och så hade de mot slutet av åttioalet fyllt sitt värv och kunde njuta sitt otium med värdighet.

Frankrike var räddat: alliansen med Ryssland hade lugnat vapenslamret i Tyskland. Republiken var räddad: den sista farsartade tronpretendenten, ”den tjusige underofficeren”, Boulanger, hade rymt fältet.⁴⁶ Den nya generationen gjorde sitt inträde, fyllde bänkarna i senat och deputeradekammare, spalterna i tidningarna och tidskrifterna, skyltställningarna i bokhandelsfönstren.

Med den vidtog det skede i Frankrikes historia, som varat till den dag i dag, det Frankrike vi utlänningar lärt oss känna, beundra eller rycka på axlarna åt. För somliga var det pessimismens skede, en trött och handlingsolustig generation, ”humanitär”, resignerad, ironiskt leende. För andra – och de voro väl till slut dock ej så få som man i dessa dagar velat ge vid handen – var detta Frankrike källan till många förhoppningars förverkligande: fredsrörelsen, demokratin, kulturens ostörda marsch fram mot större och djupare vishet, mot en varaktigare materiell lycka.

tyska kejsardömet i Versailles och senare samma år upprättades för några månader den socialistiskt inspirerade Pariskommunen, vilken blodigt slogs ned.

⁴⁴ Under kejsar Napoleon III:s sista tid vid makten stod Émile Ollivier i spetsen för en på grund av avhopp starkt försvagad regering. Provocerad av Bismarcks medvetet oförsämda ”Emsdepesch” och hetsad av en högljudd hemmaopinion kom Olliviers regering att förklara Preussen krig i juli 1870. Ollivier menade att Preussen tvingat Frankrike till krig men formulerade sig olyckligt då han yttrade att han ”med lätt hjärta” (”d’un cœur léger”) tog ansvar för kriget. Efter de första stora bakslagen i kriget tvingades Ollivier lämna regeringen den 9 augusti och gick i landsflykt.

⁴⁵ Den tredje republiken, som proklamerades den 4 september – efter att Napoleon III hade tillfångatagits av tyskarna vid Verdun – valde att fortsätta kriget.

⁴⁶ Georges Boulanger (1837–91) började sin militära karriär som underlöjtnant men avancerade med åren till brigadgeneral. Han kom sedan att satsa på politik och var för en tid omåttligt populär. Anhängarna kallades boulangister. Bland annat krävde han revansch på Tyskland och återtagande av landskapen Alsace och Lorraine (Elsass-Lothringen). Med lite bättre timing i sitt handlande hade han eventuellt kunnat göra sig till en sorts fransk diktator efter en valsuccé 1889 – han fick 60% av rösterna i Paris. Men Boulanger missade tillfället och dömdes av oroliga myndigheter till landsförvisning.

Båda partierna hade rätt.

Det var i visst avseende resignerade och illusionslösa män, men de voro besjälade av ett allvarligt och ärligt sanningssökande. Tysklands politiska övervälde togo de som en *fait accompli*. Och hur kunde de annat – med alla de bevis på fiendelandets snabba numeriska tillväxt, som dagligen ställdes under deras ögon? Man blev introspektiv. Det gällde att inom landets egna gränser återvinna vad man förlorat i provinser och prestige utåt. Den yttre glansen och det värde, den kan skänka här i livet, var försvunnen. Man måste vända sig inåt för att skapa hållbarare livsvärden. Med en erfarenhetsrik människas leende bläddrade man i historiens blad. Och där man ej i stora bokstäver läste *Vanitas Vanitatum*, kunde man i bästa fall stava sig fram till landets mening i historien, tyvärr alltför ofta fördunklad av det ”galliska” blodets övertag över det ”franska” klarhetsbehovet i form av härnadståg och strider. Men Frankrikes *raison d'être*, dess bestående gloria i historien var dock fackelbärarens, ljusbringarens: idéernas, rättvisans och smakens förkunnelse.

Det är tyvärr ofta så att ju närmare sig själv man medvetet söker sina livsvärden, dess farligare blir jakten. Så också här. Man slutade med att bli individualist. Den för spekulation mindre anlagde utbildade sig till brackan-egoisten, som åt och drack och älskade och sov. De något finare konstruerade blevo njutningsmänniskor, estetici och skönhetsdyrkare. De mest filosofiskt anlagda sjönko samman i ångest. Alla – utom förstås brackan – började känna den absoluta döden, värmedöden, tränga, sig allt närmare. *Något* måste göras. Maupassant – njutningsfilosofen – hade redan vacklat in i det eviga mörkret.⁴⁷ Verlaine längtade efter att se hela världen förvandlad till ett lasarett, där milda barmhärtighetssystrar plåstrade om ens kroppsliga skavanker och förbrända själ.⁴⁸ Anatole France gjorde ett förtvivlat försök att bli kvitt sitt stelnade leende genom att svära sig åt socialismen.⁴⁹ Paul Bourget utvecklade sig till benhård moralisk doktrinär.⁵⁰ Zola predikade barnalstring.⁵¹ Och Maurice Barrès, det

⁴⁷ Författaren Guy de Maupassant (1850–93) mårde under de sista tre åren psykiskt allt sämre och drabbades slutligen av paralyse general.

⁴⁸ Poeten Paul Verlaines (1844–96) senare år präglades av fattigdom, drogmissbruk och alkoholism.

⁴⁹ Anatole France (1844–1924) var journalist och författare (nobelpris 1921). Han engagerade sig för Dreyfus och uttalade även sympatier för socialismen.

⁵⁰ Paul Bourget (1852–1935) var poet, romanförfattare och kritiker. Han skildrade länge människorna, gärna överklassdamer, med milt overseende över deras förvillelser. Men framåt sekelskiftet återvände han till katolicismen och försvarade exempelvis kyrkans hårda attityd mot skilsmässor.

⁵¹ Vid sin död hade Émile Zola just påbörjat den fjärde delen av en romanserie med utopiska drag där han genom handlingens utformning kan sägas hylla barnrika familjer och ifrågasätta

bästa huvudet, den mest glänsande stilisten och den outtröttligaste på samma gång som den nervösaste sanningssökaren av dem alla, vandrade mindre klumpiga vägar för att finna ro och glädje och tillfredsställelse.⁵² Han kallade till hjälp ordningen och den sokratiska "besinningen" i sin jag-kult. Att odla sitt jag var ej att frigöra det, att pröva det i allehanda fertila äventyr utan att i sig själv söka återfinna rasens, de dödas energi och bästa intentioner. Där Bourget dundrade socialetik, där sökte Barrès sig fram från den leende, överlägsna, intellektuella anarkien i *L'ennemi des lois* till en djupare disciplin och allvarstygndare etik: att i ordets bästa mening vara ett franskt jag med ansvarskänsla inför det bästa inom sig själv och fransk tradition.

Sådan var eliten.

Trött? Kanske. Men bakom var och en av dessa människors liv lågo ärliga försök att avvinna livet en mening, sedan det befriats från yttre glans och härlighet och stora och poetiska ord, en ärlig längtan att finna svar på frågan: Vad är du, liv, med dina plikter, ditt arbete och dina snart vissnande fröjder?

Och massan?

Det gick skandaler genom landet, som kommo jordklotet att häpna. Panama och Dreyfus o.s.v.⁵³ Det är visserligen sant: det politiska livet var långt ifrån vad det borde vara. Det hade förlorat sin friskhet i brist på luft i programmen, och individualismen och sidointressena togo ofta steget fullt ut i politisk kriminalitet, tyvärr nästan alltid ostraffbar.

Men om detta har det skrivits så otaligt många gånger.

Däremot tycks man alltför mycket ha förbisett det ideellt goda denna epok förde med sig vid sidan om den materiella välmågan. De tre ord, den tredje republiken tagit som sitt valspråk, voro på väg att alltmera förverkligas. Man hade genom den medborgerliga friheten stigit ett trappsteg högre i utvecklingen

barnbegränsning. Den franska övergripande titeln var *Les Quatre Évangiles* (de fyra evangelierna).

⁵² Maurice Barrès (1862–1923) var romanförfattare, journalist och politiker. Som författare stod han ursprungligen symbolisterna nära. Han blev 1888 mycket uppmärksammad för sin trilogi *Le Culte du moi* (jagkulten) som hade delvis ockulta drag. Han invaldes 1889 i deputeradekammaren som boulangist. Tyskhat och nationalism blev så småningom allt viktigare för honom. Han tog ställning för armén i Dreyfus-affären och han krävde revanschkrig mot Tyskland. Under första världskriget skrev han texter som hyllade den franska armén. Han anses med sina skrifter ha inspirerat fascismen.

⁵³ Panama-skandalen och Dreyfus-affären var bägge långdragna och komplicerade. Här ges bara några korta antydningar. Den förra hängde samma med byggandet av Panamakanalen och blev ett i tiden utdraget avslöjande av en korruptionshärva av gigantiska mått. En mängd bemärkta fransmän drogs in och inte mindre än tre franska regeringar tvingades avgå under dessa år. Alfred Dreyfus var en fransk kapten av judisk familj, vilken av armén oskyldig anklagades för spioneri och högförräderi. Han dömdes och tillbringade ett antal år på Djävulsön, innan han så småningom fick upprättelse och återinsattes i tjänst. Bägge affärerna förstörades av att antisemitiska stämningar påverkade debatterna.

och hunnit till nästa fas: känslan av jämlikhet. En ann var lika god som en ann. Ej bara på papperet och i lagböckerna, *men i det levande livet*. Man respekterade andra oberoende av platsen för deras vagga. Man respekterade sig själv i vilken samhällsställning man än råkat bli född. Man hade – till den grad som helt säkert ej existerar i något annat civiliserat land – hunnit utrota två av de vidrigaste och djupaste karaktärsdragen hos människan: översitteriet och ringaktningen å ena sidan, slavmärket å den andra. Alla kände sig friborna. ”Man hade” – som Maeterlinck skriver i sin essay om den allmänna rösträtten – ”lyckats skapa en förnimmelse av verklig jämlikhet, som man kan inandas likt en renare och mänskligare atmosfär och som förefaller främlingen ny och underbar.”

Finns där något annat land i Europa med en sådan luft? Kanske är det innerst inne den, som är anledningen till den oerhörda tjusning och sugande dragningskraft Frankrike utövar på alla främlingar, som under något år fått insupa den och som kommer atmosfären i hemlandet – det må vara U.S.A., England, Tyskland eller Sverige – att förefalla tung och tryckande. Hur tungt i vågskålen väger ej detta: frånvaron av herre- och slavfasoner, eliminerandet av snobberiet och kryperiet.

Man hade dessutom hunnit med en hel del annat!

Man hade skilt kyrkan från staten. Det skulle föra alltför långt att söka utreda vikten och nödvändigheten av detta steg inför en svensk publik, som dess bättre ingen aning har om hur djupt katolicismens ingripande sträcker sig i den enskilda människans liv och tänkesätt. Jag nöjer mig med att citera den nyligen avlidne pseudonymen Pierre de Coulevains ord i en av hennes böcker: *Det tar generationer att göra en katolik av en människa*.⁵⁴

Man hade i avrustningsfrågan gått från ord till handling och infört den tvååriga värnplikten, samtidigt som den gjorts lika för alla och den rikes möjligheter att komma lättare undan en gång för alla stoppats.

Dessa voro de nu så förkättrade fädernas missgärningar: Frankrike var räddat; republiken var räddad; jämlikheten hade från ord blivit verklighet, levande liv; skönhetsvärden hade från Frankrike i ord och färger och linjer strålat ut över världen, medan folket mådde gott och rikedomarna samlades - - -

III. Sporten, Kaisern och Bergson

Att leva mitt uppe i tillblivelsen av en ny tid gör den som söker sammanhanget i det nyas genesis till en början ej så litet förvirrad. En tio, tjugu år efteråt är uppgiften, som bekant, betydligt lättare. Men då har den också mist en stor del av sitt intresse och sin betydelse. Ty varje människas plikt är ”att följa med sin

⁵⁴ Pierre de Coulevain hette egentligen Jeanne Philomène Laperche (1853–1927). Hon skrev romaner som föreföll vara så starkt självbiografiska att läsarna i högre grad än vanligt blandade samman fiktion och verklighet. När hjältinnan dör i den sista romanen, *Le Roman merveilleux* (1913), kom allmänheten – och även Gustaf Hellström – att uppfatta detta som verklighet. Men i själva verket levde hon alltså ända till 1927. I den sista romanen finns teosofiska drag.

tid”: jag menar ej därmed att byta åsikter med decennierna, man lägger bakom sig, utan orientera sig så väl i det nya, att man därigenom än starkare befäster sina egna ideal, luttrar och prövar dem och – blir dem trognare. Det som mest bidrager till att verka förvirrande och gåtfullt, då man står öga mot öga med en ny tidsålders intellektuella och etiska åskådning är kanske till sist detta: hur ha alla dessa heterogena fenomen, sprungna från vitt skilda livsområden, utan något som helst – till synes – inre sammanhang, kunnat så oförklarligt plötsligt skapa en fullt homogen tidsanda, en enhetlig, jag skulle nästan vilja säga *genomlevad* fysionomi? Vad har t.ex. fotbollsspelet med Bergsons filosofi att göra? Eller katolicismens renässans med ”Panthersprånget”.⁵⁵ Men det är så: plötsligt uppstå ungefär samtidigt fenomen från vitt skilda livsområden, sammansmälta trots sin till synes uppenbara oförenlighet och dana en ny generation, vilken lämnar den föregåendes problem obesvarade, rycker på axlarna åt dem som hårklyverier eller vänder sig bort från dem som från dunster ur sjuka själar och attackerar livet från en annan ståndpunkt, avtvingar det nytt värde, nya intressen, nya glädjeämnen, ja, till och med Glädjen själv.

Under förra decenniet framträdde ungefär samtidigt tre fenomen, som, ytligt sett, ha mycket litet gemensamt, men som dock givit den franska ungdomen en helt ny karaktär: sporten, kejsar Wilhelms nya attityd gentemot Frankrike och – Bergson. Ville man försöka vara kvick, *skulle* man möjligen kunna sammanföra de tre under en gemensam synvinkel: rörelsens, pragmatismens. Resultatet var i alla händelser omisskännligt: handlingslustens renässans, längtan efter l’action.

Låt oss göra försöket att komma till klarhet över hur den nya tidens ungdom tänker utnyttja sin handlingslusta och sin nya filosofi! Ty det är till sist det som intresserar oss mest, därför att det *rent samhällsligt* berör oss intimast.

Att de alla tre träffade ungdomen mitt i hjärtat, att de på något mystiskt sätt – kanske i grund och botten dock ej så mystiskt – voro den efterlängttade gåvan i en utsträckt hand bevisas bäst av den snabbhet med vilken ungdomen lärde sig handskas med presenterna och bruka dem efter sitt eget sinne, kanske ej så fjärran från givarnas intentioner. Naturligtvis ses detta bäst i fråga om sporten, därför att den hänvände sig direkt till de stora massorna och man alltså på den grund har lättast att avläsa resultatet. Under loppet av några år vuxo sportklubbarna som svampar ur marken och inom alla yrken. Studenter spelade mot barberare, Bon Marché⁵⁶ mot volontärerna i École Polytechnique⁵⁷, mar-

⁵⁵ Panthersprånget: Den tyska kanonbåten Panthers ankomst till Agadir den 1 juli 1911 gjorde den andra Marockokrisen akut. Bakgrunden var tyska krav på delar av Franska Ekvatorialafrika.

⁵⁶ I Sverige kommer man väl närmast att tänka på korpidrotten. Laget [Au] Bon Marché bör ha varit knutet till varuhuset med samma namn (numera Le Bon Marché), beläget på Paris vänstra strand. Det brukar räknas som världens första riktiga varuhus och var förebilden för varuhuset i Zolas roman *Au Bonheur des Dames* (*Damernas paradis*).

seilläsarnas tjugonde lag mot Lyons tolfte o.s.v. Det intresse sporten skaffade sig kunde den utomstående också mäta på mängden av sporttidningarna. Allt detta tydde på att man ej stod inför en artificiell rörelse, utan inför en som rent spontant besvarades.

Det kanske egendomligaste i denna nyfödelse var den form av sport som slog mest an och sög till sig det största intresset: fotbollsspelet, association lika väl som rugby. Den "sönderindividualiserade" fransmannen hade valt den sportgren som mest av alla fordrar samspelthet, beräkning, hänsynstagande till kamraterna, kallt huvud i stället för nerver, kort sagt: i första hand *sociala* egenskaper, där det individuella behovet att lysa på andras bekostnad, att stå som nummer ett fick stryka på foten för samhörighetskänslan. Det är visserligen sant: det tog några år innan den unge fransmannen lärde sig disciplinens och samhörighetens svåra konst.

Men att ett av standardlagen lyckades grundligt klå de fruktade skottarna i den årligen återkommande fransk-engelska matchen i januari 1911 visar, att de varit läroaktiga i en sportgren, där ett intelligent och förstklassigt spel ej inhämtas i brådrasket.⁵⁸

I vad avseende har sporten bidragit till fransmannens nydaning? (Jag menar naturligtvis ej fysiskt; det intresserar oss knappast.) I den bok som här är föremål för omnämnande skriver Georges Rouget, en av de män som mest ivrat för sportintresset hos ungdomen, bland annat följande:

Det som framför allt slår en i fråga om den sportälskande ungdomen är tendensen att organisera och sköta sig själv. (De franska statsmakterna ha – i likhet med de engelska – gjort mycket litet för att uppmuntra sporten, detta till skillnad från Sverige och Tyskland. På fördelar och nackdelar skall jag här ej ingå. Översättarens anmärkning.) Livet inom sportklubbarna skulle, om de finge en inblick däri, förvåna dem, som blott känna ungdomen från en femton, tjugu år sedan, denna ungdom, som levde ett nog så sönderstyckat liv, föga organiserad, med undantag av då det gällde nöjet. För det mesta väl administrerade, trots sina ytterligt små resurser, någon gång splittrade inbördes, men alltid eniga när det gäller kampen mot rivalerna, ha dessa sportgrupper redan en bergfast existens, gjord ännu starkare genom tävlingarna klubbarna emellan, och vad mera är: de ha redan hunnit skapa en *esprit*, som ej är endast ett tomt ord, utan som i intensitet och iver kan fullt ut mäta sig med den som besjälade de filosofiskt-politiska eller litterära klubbarna i förra seklets första hälft.

Denna *esprit* manifesterar sig utanför sportterrängen genom en enastående förmåga hos den unge mannen att ordna och tillvarata sina materiella intressen. Det skulle här föra alltför långt att visa till vilken grad t.ex. inköp eller

⁵⁷ École Polytechnique är en av Frankrikes främsta högskolor, inriktad mot teknik.

⁵⁸ Hellström torde syfta på rugbymatchen mellan Frankrike och Skottland den 2 januari 1911, även om fransmännen inte vann med mer än 16–15.

förhyrande av sportterräng, installerandet och underhållandet av densamma, styrelseval och uppsättandet av sammanträdesprotokoll o.s.v. ge ungdomen en snabbare lämplighet och större glädje för det sociala, det levande livet. Arbetare, tjänstemän, studerande föra med sig till de varje vecka förekommande sammanträdena ett allvar, en värdighet, om vilka den som ej haft tillfälle att närvara knappast kan göra sig en föreställning. Med ett ord: tack vare sporten axlar en stor del av Frankrikes ungdom tidigare mandomens kapp, och detta helt naturligt, utan parodi eller barnsligt skrävel.

Jag vet mycket väl att den föregående generationen också gjorde ansträngningar att organisera sig kring en stor tanke, ett ideal eller en stor man för att själva spela "stora". Ha vi inte alla i gymnasierna före sportklubbarnas uppkomst varit med om dessa ungdomliga föreningar, litterära eller dramatiska, grundandet av små tidningar av tjuguariga vältalare? Allt detta upplöste sig och dog snart, därför att ungdomen själv mycket hastigt insåg sin otillräcklighet för dylika företag. Sporten däremot har i ett slag givit den en "materia", idealiskt lämpad för dess fysik och intelligens: själva åldern – femton till tjugufem år – är sportens essentiella villkor. Ungdomen känner genom sporten ännu mera matematiskt än genom de nya moraliska, religiösa och politiska principerna att den "lever", att den på detta område har "någonting att säga".

Det är helt naturligt att den åt sporten sig hängivande ungdomen utövar – ofta, det måste erkännas, av sportnödvändighet – vissa dygder som jag skulle vilja kalla negativa, t.ex. absolutism och kyskhet. Åtminstone hängiva de sig åt njutningar endast temporärt, aldrig kroniskt, och hålla ständigt en viss måtta och med en viss "bondånger", som kanske i grund och botten ingen etisk grund har, utan bottnar i ångesten att förlora sin "form". I andra moraliska avseenden förefaller det mig som om de från sina tävlingar ut i det levande livet föra med sig principen att även livets allvarliga lek fordrar lojalitet och ärlighet. Visserligen en utilitarisk moral, men ej därför att förakta. Med andra ord: deras ärlighet får knappast något samband med deras känsloliv och inför motståndaren går den mycket lätt över i en lugn, ofta nästan oböjlig stränghet.

Det man förebrår den nya, sportälskande generationen är just att vara kylig, precis, moraliskt brutal likaväl som den till synes är det fysiskt. Hur mycket jag än uppskattar denna ungdom, måste jag dock uppriktigt erkänna att jag ej kan helt fritaga den från dessa förebråelser. Utan att önska tillbaka den sjukliga känslighet och det maniererade behag som utmärkte den s.k. artistiska generationen, skulle jag likväl önska att vissa bland den nya ungdomen, även inom överklassen och de mest kultiverade, ej helt bröte med urbaniteten och sällskapligheten, som de troligen anse utgöra tecken på svaghet. Jag tillägger också att den sinnesbeskaffenhet jag skulle vilja kalla championmentaliteten eller, hellre, halvchampionmoraliteten, moraliskt förfular en del av den sportälskande ungdomen och att den härav följande högdragenheten är lika vidrig som den som förekommer hos den dålige artisten och den dålige litteratören. Men än mera: i sin egenskap av på samma gång ny praktisk filosofi och ny vetenskap har den sina "galna", dessa puritaner och dessa metafysici, som ej erkänna någonting utanför sporten och till och med inom sporten ingenting utanför den idé de själva gjort sig om den, de definitioner de själva kringskurit den med, eller dessa

sportsmän-vetenskapsmän med glasögon, som betrakta sporten som en samling precisa fakta och om vilken man ej har rätt att tala eller draga ens sannolikheten av en allmän idé innan man skapat sig en fruktansvärd kunskap därom. Hur ung sporten än är i Frankrike, har den redan sitt "gamla Sorbonne" med experter och teknici.

Vad anklagelsen för kyla beträffar, är det uppenbart att i jämförelse med dem den äldre generationen visade prov på mera expansiv entusiasm, såvida den inte hade till yrke att tvivla på allting och att principiellt förakta ansträngningen. Den sportälskande ungdomen förefaller mindre brinnande och anspråksfull i sin ambition, men synes mig å andra sidan uthålligare och mera metodisk i sina strävanden.

Så långt *Georges Rouget*.

Låt oss från denne äldre intime kännares iakttagelser gå direkt till den sportälskande ungdomen själv för att få svar på frågan: vilka äro era ideal och hur ter sig er praktiska filosofi? För att få svar härpå hade enquêteställaren vänt sig till en representativ grupp sportälskande inom de bildade lagren och bett dem uttala sig, eller också utse den man ibland dem som bäst och representativast kunde framlägga deras livssyn och aspirationer. Som deras talman utsågs en ung skriftställare, författare bland annat till en samling essayer över den engelska folksjälens. Hans svar är intressant ur flera synpunkter, genom sin öppenhet, sin ungdomliga frankhet, men ej minst därigenom att det i all sin korthet ger en översikt över den utvecklingsväg han och hans "grupp" genomgått innan de stodo där de nu stå: som pragmatismens hängivna förkunnare.

Man ser honom till en början som ung gymnasist. Han går den halvreal linjen. Han läser sitt latin, sin engelska, sin tyska och är försjunken i fransk klassisk litteratur. Men om söndagar och torsdagar (sedan religionsundervisningen utesluts ur schemat är, som bekant, den senare dagen fridag i de franska skolorna) spelade han och hans kamrater fotboll. Han gjorde det ofreflekterat, utan några som helst praktiskt filosofiska baktankar, utan att göra sig reda för vad inflytande det skulle kunna komma att senare få på hans andliga habitus.

I gymnasiets sista klass kommer han i beröring med filosofien. Efter två månader bli han och hans kamrater socialister, som han uttrycker det, "ursinnigt" socialistiska.

"Men å andra sidan", fortsätter han,

voro vi sportsmän. Det vill säga: vi hyste en oförklarlig beundran för styrkan, vi underkastade oss den strängaste disciplin, vi erkände öppet och ärligt vår överman, vi hade en konkret förnimmelse av människornas större – eller mindre värde.

Allt saker som illa passade överens med våra socialistiska tendenser!
(Varför är översättaren litet svårt att fatta.)

Dessutom genomgingo vi en kris av litterär art. Anledningen var Kipling. Under det hos den föregående generationen Kiplings inflytande inskränkte sig till att framkalla en överproduktion av romaner med indiskt motiv, tog det sig hos oss mera realistiskt anlagda i vår äventyrlusta formen av handlingar.

Naturligtvis blevo dessa handlingar barnsliga. Vi grepos av en epidemi att resa till de jungfruliga länder, där mannens energi har fritt spelrum. För min del försvann jag till Algeriet i sällskap med en av mina kamrater, efter att ha använt större delen av de pengar vi lyckats komma över till inköp av revolverar. Jag skall inte berätta något om vårt liv på Algers kajer, våra skärmytslingar med polisen eller svårigheten att skaffa oss vårt uppehälle genom att lasta grönsaker eller dylika ”odd jobs”. Allt detta skall komma i min nästa roman.

Emellertid blev det ej litteraturen förunnat att vara primus motor till de djupa förändringar våra idéer undergingo. Denna roll var reserverad åt sporten. Ty naturligtvis ägnade vi oss ännu åt fotboll och andra sportgrenar. De upptogo så mycket mera vår tid och vårt intresse som hoppet att kunna bli champions hägrade allt närmare. Våra idéer tycktes oss allt fortfarande vara desamma. Jämlikhet, broderskap, socialism – allt detta spökade ännu i våra hjärnor. Men dessa idéer försvunno om söndagarna, då det gällde att komma före en konkurrent genom att spänna alla sina krafter som en pilbåge eller när man med den ovala bollen i sina händer sprang mot mållinjen i en vildes begär att nå den, kosta vad det kosta ville. Och lagen om den starkares rätt meddelades oss genom sparkar på benen och en annans knä i ens maggrop. Vi kände ännu ej slitningen mellan de två tänkesätten och vi fortsatte att vid folkuniversiteten föreläsa Kants mysterier.

Men så en dag kom boxningen, all sports ovedersägliga [drottning].⁵⁹ Det blev inte, som man möjligen skulle kunna tro, Nietzsche och hans sjukliga appell till hälsa som botade oss: det blev boxningen, den engelska boxningen, som man så mycket förbannat. Dess inflytande på den moderna ungdomen har ännu ej blivit tillräckligt belyst. Den lärde oss modet och kallblodigheten, konsten att spara våra krafter, att i motståndarens ögon ana sig till hans inträdande svaghet; *den gav oss slutligen smak för blod.*

Och den dagen – det var slutet.

Vi nödgades erkänna för oss själva att man ljugit för oss. Nej, kriget var ej något idiotiskt, grymt och förhatligt. Det var helt enkelt sport på allvar. Och det var nödvändigt liksom sjukdomen och döden... för att förhöja bouquéen på livet.

Se där var jag står och alla mina kamrater med mig!

Jag vet att denna utvecklingskurva ej var likadan för alla.

Det fanns de som lämnade socialismen därför att de kommo underfund med att konstnären dock alltid är en aristokrat. Det fanns andra som lämnade den av intellektuella skäl. Vad mig och mina kamrater beträffar, var det sporten som upplyste oss om oss själva.”

De avslutande fyra kapitlen ur Vår tids ungdom följer i nästa medlemsblad.

⁵⁹ DN-artikeln har, liksom boken, ”all sports ovedersägliga brottning”, vilket blir orimligt. I boken *Les jeunes gens d'aujourd'hui*, står ”cette reine [drottning] incontestée des sports.”

Styrelsens årsberättelse för 2013

Styrelse

Disa Lundgren, ordförande

Håkan Sandgren, vice ordförande

Kerstin Sjögren Fleischer, sekreterare

Roland Persson, kassör

Lennart Leopold, redaktör för medlemsbladet och skriftserien samt web-master

Sigurd Rothstein, redaktör för skriftserien

Bengt Granstrand och Anders Tell, ledamöter

Revisorer

Elsa Christersson och Britt-Marie Nordström.

Valberedning

Mona Haglund, sammankallande, samt Hans Holmberg och Per Olof Forslund.

Medlemmar och medlemsavgifter

Årsavgiften har under året varit 125 kronor för enskild medlem och 175 kronor för familj. Ständigt medlemskap kostar 2000 kronor. Sällskapet hade 136 registrerade medlemmar vid 2013 års slut, inklusive 19 familjemedlemmar.

Ekonomi

Intäkter för 2013 var 68 125 kronor, i form av medlemsavgifter, sponsring samt försäljning framför allt vid Bokfestivalen, Bokmässan i Göteborg och höstmötet. Dessutom har Kristianstads kommun köpt 90 exemplar av *Gustaf Hellstöm i tredje riket* till gymnasieskolan.

Utgifterna för 2013 var 64 226 kronor.

Precisering av sponsring:

Makarna Holm i Tyresö bidrog med 5000 kronor till boken *Gustaf Hellstöm i tredje riket*. För samma ändamål fick vi 3000 kronor från Handelsbanken och 15 000 kronor från Svenska Akademien. Vi har också fått 4000 kronor från Kristianstads kommun och 5000 kronor från Sparbanken 1826.

Vad vårt skyltprojekt beträffar stod Kultur- och fritidsförvaltningen även i år för merparten av kostnaden för att tillverka själva skyltarna. Föreningen Gamla Kristianstadselever har sponsrat med 1000 kronor, med anledning av de fyra litterära skyltar som satts upp i Söderportsgymnasiets foajé.

Styrelsen tackar också bokhandlare Daniel Soutine, som sedan många år hjälper oss att informera om Sällskapet genom att upplåta ett av sina skyltnings-skåp ut mot gatan

Ett varmt tack till alla våra sponsorer!

Projekt

Viktigaste projektet i år var starten av vår nya skriftserie. Boken *Gustaf Hellström i tredje riket* slogs upp stort i *Kristianstadsbladet* på fredagen under Bokfestivalen, vilket ledde till att vi sålde många böcker och att Regionmuseets hörsal fylldes till sista plats (några fick vända i dörren) när boken presenterades på lördagen.

Vårt Bokmässoprojekt (Göteborg) fortsatte också med gott resultat. Vi sålde även här relativt många böcker och Lennart Leopold fick tillfälle att presentera Gustaf Hellström på De litterära sällskapens scen.

Skyltprojektet gick vidare under året. Fem nya skyltar sattes upp, med texter och presentationer av Karl Oskar Hammarlund, Olle Hammarlund, Gustaf Hellström, Eva Ström och Birgitta Trotzig.

För att Sällskapet även i fortsättningen ska kunna tillhandahålla vår bok *Det var ingen tjugande idyll* har styrelsen köpt upp restupplagan från Atlantis förlag.

Medlemsblad, mötes- och informationsverksamhet

Inför årsmötet hade Sigurd Rothstein forskat kring tillkomsten av den tyska översättningen av *Snörmakare Lekholm får en idé*. Föredraget hade rubriken ”Meister Lekholm i tredje riket” och väckte stort intresse.

Temat för årets bägge medlemsblad var *Gustaf Hellström. Utrikeskorrespondent och författare*. Särskilt kan nämnas att ett par texter kring Hellströms journalistik, skrivna av Per Rydén och Jan Olof Olsson (Jolo), nu trycktes på nytt. Några Hellströmtexter med anknytning till temat presenterades och infördes, bland annat utdrag ur romanen *I morgon är en skälm* under rubriken ”Stellan och Siri Petreus i tredje riket”. I medlemsblad nr 26 publicerades dessutom en skriftlig version av Sigurd Rothsteins föredrag ”Meister Lekholm i tredje riket”.

På höstmötet söndagen den 20 oktober presenterades och resonerades kring sällskapets pågående och framtida projekt.

Styrelsen

Hellström-Nytt...

Mail till Sällskapet bör i fortsättningen skickas till lennart.leopold@comhem.se
Även hemsidan kommer så småningom att göras om.

"Var är ni, mina kamrater?" Första världskriget och det kollektiva minnet" – tisdagen den 25 mars 18.30

Inom ramen för föreläsningsserien *Tal Text Tanke* resonerar Sigurd Rothstein kring hur första världskriget fortsatte sin existens inte bara i individernas minne utan även som kollektivt minne. Föredraget handlar om krigsromaner med olika syn på kriget och krigsslutet. Den mest kända är Remarques *På västfronten intet nytt*.

Plats: Regionmuseets hörsal (Kristianstad). **Ingen avgift.** Arrangörer är Högskolan Kristianstad och Folkuniversitetet.

Årsmöte i Föreningarnas hus – söndagen den 6 april 2014 15.00

Observera att Gustaf Hellström-sällskapet denna gång håller sitt årsmöte i *Föreningarnas hus* (Hemgården), Norretullsvägen 9, Kristianstad. Efter årsmötesförhandlingarna talar Sigurd Rothstein och Lennart Leopold kring Gustaf Hellströms verksamhet som korrespondent i första världskrigets Frankrike. Rubrik "Och 1½ mil härifrån står världens största slag". Sedvanliga förfriskningar serveras.

"Litteraturstaden Kristianstad" – tisdagen den 8 april 14.00

I samband med stadens 400-årsjubileum håller Lennart Leopold ett föredrag om Kristianstad i litteraturen.

Plats: Kongresshallen på Yllan. **Avgift:** 50 kronor. Arrangör är Christianstads pensionärsuniversitet.

"Söderberg, Hellström och året 1914" – lördagen den 10 maj 13.00

Året 1914 och det första världskriget påverkade inte bara Gustaf Hellström utan också Hjalmar Söderberg. "Två saker ha gripit mig djupare än allt annat i mitt liv: en olycklig kärlekshistoria (1902-1906) och året 1914", skrev Söderberg till vännen Bo Bergman i december 1922.

Plats: Quality Hotel Grand, Västra Storgatan 15. **Ingen avgift.** Arrangörer är Hjalmar Söderberg-sällskapet och Gustaf Hellström-sällskapet.

Litterära vandringar

Datum är ej klara, men under senvåren och sommaren hoppas styrelsen kunna ordna litterära vandringar i Kristianstad. Se annonser i pressen och på Sällskapets hemsida.

Bokfestival och Bokmässa

Kristianstads bokfestival brukar hållas första helgen (to-lö) i september och bokmässan i Göteborg den sista (25–28 september). Sällskapet kommer att delta i bägge. Program återkommer vi med i nästa medlemsblad.

Styrelsen hälsar alla medlemmar och andra intresserade välkomna!

Gustaf Hellström-sällskapet är ett ideologiskt fristående sällskap, som verkar för att lyfta fram Gustaf Hellströms litterära författarskap och journalistik. Sällskapet har sitt säte i Kristianstad.

Adress: c/o Lennart Leopold, Floravägen 74, 291 43 Kristianstad.

OBS! Ny mailadress: lennart.leopold@comhem.se

Hemsidans adress: www.gustafhellstrom.se

Styrelse: Disa Lundgren, ordförande; Håkan Sandgren, vice ordförande; Roland Persson, kassör; Kerstin Sjögren Fleischer, sekreterare; Bengt Granstrand, vice sekreterare; Lennart Leopold, Sigurd Rothstein och Anders Tell, ledamöter.

Hedersmedlemmar: Christina Hamrin, Hans Holmberg och Daniel Soutine.

Ständigt medlemskap: *Kristianstadsbladet*

Medlemsblad, redaktör: Lennart Leopold

Skriftserien, redaktörer: Lennart Leopold och Sigurd Rothstein

Hemsida, redaktör: Lennart Leopold

Medlemsavgift från och med 2013: 125 kronor för enskild medlem, 50 kronor för familjemedlem. Engångsavgift för ständigt medlemskap är 2000 kronor. Medlemsavgiften betalas på **bankgiro 5584-8147**. Glöm inte att skriva ditt namn och adress!

Sponsor: Kristianstad Bokhandel